

DAMAT FERİT PAŞA HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE KUVA-YI MİLLİYE HAREKETİNE YÖNELTİLEN İTHAMLAR

Doç. Dr. Osman AKANDERE*

ÖZET

Millî Mücadele Dönemi'ne bakıldığı zaman Kuvâ-yı Milliyeciler, yalnız İtilaf Devletleri ile değil, Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve Millî Mücadele'ye muhalif basın ile de mücadele etmişlerdir. Nitekim gerek Sultan Vahdettin gerekse de Damat Ferit Paşa Hükümetleri Anadolu'da düşmanla mücadele eden Kuvâ-yı Milliye'nin önüne geçebilmek için azamî derecede gayret sarf etmişlerdir. Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ni, İttihatçılık, Bolşeviklik, asilik, dinsizlik vb. şekillerde suçlayarak halkın bu harekete katılmasının önüne geçmek ve bu suretle halk desteğinden mahrum olacak Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ni kolayca tenkil edebilmek istemişlerdir. Fakat Kuvâ-yı Milliye aleyhinde yapılan bu propagandalar Anadolu'da kısmî kargaşaya sebebiyet verdiyse de nihaî olarak amacına ulaşamamıştır

Anahtar Kelimeler: Damat Ferit Paşa Hükümetleri, Millî Mücadele, Kuva-yı Milliye Hareketi, Kuva-yı Milliyeciler, İthamlar.

ACCUSATIONS TO THE NATIONALIST MOVEMENT IN THE ERA OF DAMAT FERİT PAŞA GOVERNMENTS

ABSTRACT

The Nationalist Forces struggled not only with the Allied Powers but also Damat Ferit Paşa Government and opponent press in the National Struggle Era. As a matter of fact, Sultan Vahdettin and Damat Ferit Paşa Government used most of their efforts to prevent the Nationalist Powers who were struggling with the enemy in Anatolia. The opponents accused the Nationalist Forces of being supporter of Committee of Union and Progress Party, Bolshevist, rebellious, irreligious etc. They tried to prevent the public's joining to the movement and by this way they wanted to criticize the Nationalist Movement easily without public support. Although propagandas against the Nationalist Forces caused partial anarchy, they were unable to reach the main goal.

Key Words: Damat Ferit Paşa Governments, National Struggle, Nationalist Movement, Members of the Nationalist Forces, Accusations

* Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Giriş

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından İtilaf Devletleri mütareke hükümlerine dayanarak Anadolu'yu işgale başlamışlardı¹. Bu işgalde İtilaf Devletlerinin şüphesiz en büyük dayanağı “*güvenliklerini tehdit eden herhangi bir stratejik noktayı ele geçirmek hakkına*” sahip olduklarını belirten, mütarekenin yedinci maddesi idi². Nitekim Yunanlıların 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i işgal etmesine İstanbul Hükümeti'nin sessiz kalması Anadolu halkını derinden üzmüş ve halk kendi başının çaresine bakmaya, kurtuluş yolları aramaya koyulmuştur³. Nihayetinde 27–28 Mayıs'ta oluşturulan Ödemiş Kuvâ-yı Milliyesi ilk direniş hareketini göstermiş ve bundan sonra da Kuvâ-yı Milliye birlikleri artarak devam edip vatanın kurtulması adına mücadele vermiştir.

Kuvâ-yı Milliye birliklerinin çoğalıp vatanın her köşesinde işgal kuvvetlerine karşı ciddi manada direnişe geçmesi İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümetlerini tedirgin etmiştir. İtilaf Devletleri, Kuvâ-yı Milliye'nin gelişmesi karşısında İstanbul Hükümeti'ni direnişin önüne geçmesi hususunda sıkıştırmış, İstanbul Hükümeti de hem kendi siyaseti hem de İtilaf Devletlerinin ısrarları mucibince Kuvâ-yı Milliye'nin önüne geçmek için muhtelif çalışmalarda bulunmuştur. Mesela, Dâhiliye Nazırı Adil Bey tarafından Trabzon Valisi Galip Bey'e 23 Temmuz 1919 tarihinde gönderilen, “*Hükümet-i Seniyye'nin, vatanın kurtuluşunun mütareke hükümlerinin tamamen uygulanmasıyla mümkün olacağına inandı...*”⁴ yönündeki telg-

¹ İşgal edilen yerlerden birkaçı Nutuk'ta şöyle ifade edilmektedir: “Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan askerî birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay ve memurlar ile özel ajanlar faaliyette. ... 15 Mayıs 1919'da, İtilaf Devletlerinin uygun bulması ile Yunan ordusu da İzmir'e çıkartılıyor”. Bkz, M. Kemal Atatürk, **Nutuk (1919–1927)**, Yay. Haz: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ank–2005, s. 1.

² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: IX, İkinci Basım, T.T.K. Basımevi, Ank–1999, s. 560.

³ İzmir'in işgaline Anadolu halkının göstermiş olduğu ve devamında tüm yurda teşmil olunan direniş neticesinde Mehmet Vahdettin tarafından yayımlanan beyannamede, “Bu hâl esef-i iştimal İzmir işgali ile âm ta' kib eden vekâyi-i fecânın ve Anadolu vilâyât-ı şarkıyesi mukadderatı hakkında işâe edilen rivâyâtın efkâr-ı ahâlîde hâsıl eylediği te'sîrât neticesi olup vukûât ve şâyât-ı mezkûreden bi'l-cümle efrâd-ı ahâlîmizle beraber kalbimizde husûle gelen te'sîrât pek amîk ve hukûk-u devlet ve milletin sıyânet-i emrinde sarf-ı mâ-hâsıl-ı gayret etmek cümlemiz için pek tabii ise de şu ân-ı mühimde hükümet ve millete terettüb eden vazîfe-i teşebbüsât ma'kûle-i siyasiye ve ittihad-ı ârâ-yı umûmiye ile muhafaza-i hukûka çalışmaktan ibarettir...” denilmekte ve ülkenin içinde bulunduğu durum açısından makul bir siyaset takip edilmesi gerektiği dikkatlere sunulmaktadır. Bkz, **Takvim-i Vekayi**, 21 Eylül 1335/1919, Nr: 3651.; **Alemdar**, 21 Eylül 1335/1919, Nr: 179–1579.

⁴ Ş. Can Erdem, **Sadrızam Damat Ferit Paşa**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü, İst–2002, s. 123. ; İstanbul basımının mühim sımalarından Refik Halit de, Mütareke'den sonra ülkenin kurtuluş yolunun derhal İngiltere ile beraber yürümek için siyasi teşebbüste bulunmak olduğunu dile getirmekte ve bunun yapılmadığından yakınmaktadır. Bkz, **Alemdar**, Refik Halit, “Yeni Muhtıra Münasebetiyle”, 9 Kanun-ı Sani 1336/1920, Nr: 389–2689.

raf, İstanbul Hükümeti'nin Mütareke Dönemi'ndeki siyasetini göstermesi bakımından mühimdir. Yani İstanbul Hükümeti, işgallere silahla karşı koymanın bir fayda vermeyeceğine, memleketin sulh ve selametinin ancak ve ancak “*gerçekçi bir siyaset*” takip etmekle sağlanabileceğine içtenlikle inanmaktadır. Bu cümlemizi teyit eder bir diğer telgraf da yine Dâhiliye Nazırı Adil Bey tarafından 26 Temmuz'da vilayetlere gönderilen telgraftır. Bu telgrafta, “...*müşkülât-ı mevcûdeyi tezyîd edecek her türlü harekâtın selâmet-i vatânı tehlikeye ilgâ edeceği derkâr olduğundan bazı mahallerde vukû'ı kemâl-i teessüfle haber alınan tahrikâta karşı îcâp edenlerin ikâzı ve muktezâ-yı hâl ve mahalle göre lâzım gelen tedâbirin cihet-i mülkiye ve askeriyece müttehiden ittihâzı ehemmi elzemdir*”⁵ denilmektedir.

Damat Ferit Paşa Hükümetleri tarafından halkı Kuvâ-yı Milliye aleyhine kışkırtmak için Kuvâ-yı Milliyecilere yöneltilen ithamları şöyle sıralayabiliriz: Kuvâ-yı Milliye mensuplarını İttihatçılık, Bolşeviklik, sahte milliyetperverlik, fitne ve fesat ehli olmak, şakilik, dinsizlik vb. şekilde itham etmek, halkın Kuvâ-yı Milliye'ye düşman kesilmesini sağlamak için yakalandıkları yerde öldürülmelerine cevaz veren “*Fetvâ-yı Şerife*”yi çıkarmak ve Kuvâ-yı Milliye'ye itimat edilmemesini sağlamak için beyannameler yayınlamak.

Bu çalışmamızda; Damat Ferit Paşa Hükümetleri döneminde Kuvâ-yı Milliye'ye yöneltilen ithamların mahiyetini ve sonuçlarını inceleyeceğiz.

İttihatçılık

Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Kuvâ-yı Milliyecileri suçlayıcı ve halk nazarındaki itibarlarını zedeleyici faaliyetlerinden ilki, onları “*İttihatçılık*”la itham etmiş olmasıdır. Çünkü İttihatçılar, devleti gereksiz yere Birinci Cihan Harbi'ne sokmak ve milletin istikbaliyle oynamakla suçlanıyorlardı.⁶ Zaten 1/2 Kasım 1918 tarihinde İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin

⁵ **Alemdar**, 27 Temmuz 1335/1919, Nr: 124–1524.

⁶ Mesela Ali Kemal, “Kimi Aldatıyorlar” adlı makalesinde İttihatçıların Harbi Umumî'ye giriş noktasındaki tavırlarını şöyle dile getirmektedir: “...Bu millet anlamadı, öğrenmedi mi ki uçak hin-i hacete her fırlıdağa gelir, hatta ecnebi parmağıyla da düşer, kalkar, yanar, tutuşur, uçağın kahramanları Enver, Talat, Cemal değil midir ki daha Harb-i Umumî zuhur eder etmez Almanya ile hafî bir muahede akd eylediler ve milleti, ikbalini, istikbalini düşünmeden, taşınmadan ecnebî bir devletin ihtirasına kurban ettiler...” bks., **Peyam**, Ali Kemal, “Kimi Aldatıyorlar”, 28 Eylül 1335/1919, Nr: 297–55. ; İstanbul matbuatı yazarlarından bir kısmı, Balkan Savaşı ile Birinci Cihan Harbi yıllarındaki olaylardan İttihatçıları sorumlu tutmuşlardır. Bks. Reşat Öztürk, **İstanbul Basımında Edebiyatçıların Millî Mücadele'ye Bakışı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ank-1992, s. 104–105.

bir Alman denizaltısıyla gizlice İstanbul'dan ayrılmaları “*İttihatçılık*” karşıtı propagandalara hız kazandırmıştı⁷. Bu propagandalar neticesinde de “*İttihatçı*” yakıştırmaları Mütareke Dönemi'nin en ağır ithamı haline gelmişti⁸. Tam bu noktada; Kuvâ-yı Milliye'nin lider kadrosunu oluşturan şahsiyetlerden -başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere-bir kısmının evveliyatında İttihatçılarla bağlantısının olması, Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından büyük bir fırsat olarak telâkki edilmiş ve ittihatchılık yakıştırmaları ile halkın Kuvâ-yı Milliyecilere düşman olması sağlanmaya çalışılmış ve bu yönde büyük gayret sarf edilmiştir.

Mütareke Dönemi'nde gerek Sultan Vahdettin gerekse de Damat Ferit Paşa'nın bizzat kendisi ve hükümetinin üyeleri işgallere karşı her fırsatta direnişi tavsiye eden ve bizzat direnişe geçen Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ni İttihat ve Terakki'nin bir uzantısı olarak görmüşlerdir. Devletin başı olarak Sultan Vahdettin Kuvâ-yı Milliye'ye “*her vesile ile izhar-ı husumet eder ve Anadolu hareket-i milliyesine de bu gözle bakardı*”⁹. Vahdettin'e göre Kuvâ-yı Milliye hareketini oluşturanlar ve yönetenler, devleti lüzumsuz yere Harb-i Umumî'ye sokup halkı perişan eden İttihat ve Terakki yöneticilerinin yarıdakçıları değil bilakis “*aynı tarîkin sâlikleriydiler*”¹⁰. Nitekim Sultan Vahdettin'deki Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ne olan düşmanlığı Takvim-i Vekayi'de yayınlanan beyannamelerinden de rahatlıkla görebilmekteyiz.

Damat Ferit Paşa 30 Temmuz 1919'da İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler'e “*Komiteler gene dokuz başlı yılan kafalarını kaldırıyorlar ve kabinesi üyeleri ondan (Mustafa Kemal'den) çekilmek için emir alıyorlar.*”¹¹ demiştir. Yine, Sivas Kongresi'nin toplandığı günlerde Tan Gazetesi muhabirinin Damat Ferit Paşa'ya, Mustafa Kemal ve hareketinin mahiyeti hakkında yönelttiği suale, Paşa, Harekât-ı Milliye'nin askerî mahiyetinin olmadığını, millî bir esasa da dayanmayıp “*bir saman alevinden*

⁷ Bünyamin Kocaoğlu, *Mütarekede İttihatçılık, İttihat ve Terakki Fırkası'nın Dağılması (1918–1920)*, Temel Yayınları, İst–2006, s. 70–71.

⁸ Yahya Kemal Beyatlı, *Siyasî ve Edebî Portreler*, Baha Matbaası, İst–1976, s. 87.; Bu propagandalar neticesinde “İttihatçılık öyle bir hale geldi ki artık İttihatçının babası evladından, kardeşi biraderinden, karısı kocasından utanmağa başladı”. Bkz, *Alemdar*, Refii Cevad, “Turancılar ve Türkler Amma Hakikî Türkler...”, 20 Eylül 1335/1919, Nr: 178–1578.

⁹ Halis Karaaslan, *Millî Mücadele Dönemi'nde İç İsyanların Çıkışında Dini Faaliyet ve Propagandanın Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir–1997, s. 202.

¹⁰ Karaaslan, ... *Dini Faaliyet ve Propagandanın Rolü*, s. 202.

¹¹ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev: Cemal Köprülü, T.T.K. Basımevi, Ank–1991, s. 169.

ve *İttihat ve Terakki teşvikatından ibaret olduğu*¹² cevabını vermiştir. Bu beyanatlar Damat Ferit Paşa'nın Kuvâ-yı Milliye hakkındaki düşüncelerini ve dolayısıyla Hükümet'in Kuvâ-yı Milliye'yi nasıl algıladığını ortaya koyması bakımından büyük önemi haizdir. Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından Takvim-i Vekayi'de yayınlanan bir beyannamede de “*Memleketimizde akl-ı selîm ve vicdan-ı nezih ashabından ziyade İstanbul'da hafîyyen ve Anadolu'da müsellehan Kuvâ-yı Milliye namıyla icrâ-yı faaliyet eden İttihat Komitesi'nin şemâtet ve tesvîlâtı saha-i siyasette daima bir zemîn-i iğfâl ve ihtiyâl bulmakta olduğu cihetle suret-i hakda görünen erbab-ı fesad, efkâr-ı umumiye-i milliyemize şu zaman-ı buhrânda icra-yı tesirden hâli kalmıyor*”¹³ denilmekte ve bu beyannamede İttihat ve Terakki'nin dolayısıyla Millî Mücadele'nin faaliyetlerinin önüne geçilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. 22 Mayıs tarihli İstanbul Polis Genel Müdürlüğü'nden ve Genel Müdür Hasan Tahsin imzasıyla Adliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda da, Devlet'e harplerde feci bir yenilgi yaşatanların şimdi Devlet'in siyasi hayatını mahveden barış şartlarının galip devletler nezdinde kaldırılmasına, eğer bu mümkün olmazsa elden geldiği nispette hafifletilmesine çalışacakları yerde tam tersine zulüm ve isyanlarına günden güne hız verdiklerinden, milletin ve devletin selameti için çaba harcayan Hükümet'in de icraatlarının önüne geçtiklerinden bahsedilmekte ve bozulan sükûnun ve asayişin tekrar yerine gelmesinin bu fesat ehlinin yargılanıp cezalandırılmasıyla mümkün olacağına altı çizilmektedir.¹⁴

Yine Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Kuvâ-yı Milliye'yi nasıl algıladığı hakkında bilgi vermesi bakımından Cemal Karabekir'in hatıratında, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nde Evkaf Nazırlığı yapmış olan Elmalılı Hamdi (Yazır)'ye atfedilen sözler ayrıca değer kazanmaktadır. Nitekim Cemal Karabekir, eski arkadaşı Elmalılı Hamdi'ye Kuvâ-yı Milliye cephesindeki hal ve vaziyeti anlatınca, Hamdi Bey, “*Azizim Cemal bu İttihatçı dolabıdır. Yi-*

¹² **Alemdar**, 5 Eylül 1335/1919, Nr: 164–1564. (Bkz, EK-II) ; **Vakit**, 5 Eylül 1335/1919, Nr: 664.; Damat Ferit Paşa'nın bu demeci 17 Eylül 1919 tarihli “Le Temps” gazetesinde de çıkmıştır. Burada, “Hareketin askerî hiçbir bünyesi yoktur ve millete dayanmamaktadır. Bunlar savaşta rütbe almış ve herhangi bir iş peşinde Anadolu'ya sığınmış subaylardır ve bir hareket yaratabilmek için çaba göstermektedirler. Hareket bir saman ateşidir, alevleri şimdiden sönmüştür... Bu hareket için Anadolu'da çok para sarf ediliyor; savaşta İttihat ve Terakki'nin parmağı vardır... Hareket tamamen ittihatçıdır...” denilmektedir. Bkz, Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919–1922**, T.T.K. Basımevi, Ank–1975, s. 51. ; Ayrıca bkz, Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, Cilt: 7, Sabah Kitapçılık, İst–1997, s. 78–79.

¹³ **Takvim-i Vekayi**, 4 Ağustos 1336/1920, Nr: 3921.

¹⁴ Midhat Sertoğlu, “Millî Mücadele'ye Yardım Ettikleri İçin Cezalandırılmak İstenenlere Dair Yayınlanmamış Belgeler”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 2, Yıl: 14, Şubat–1978, s. 47.

ne mevki sahibi olmak istiyorlar. Memleket halkı harplerden bıkmış usanmış, artık istirahat ve sükûnet istiyorlar, ne bahasına olursa olsun bunu istiyorlar. Halkın önüne düşen zabitan Ordu dağıldıktan sonra açığa çıkıp aç kalmaktan korkuyorlar. Bunun için kendilerine iş bulmak, memleketin kendilerine muhtaç olduğunu göstermek ve bu suretle geçinmek istiyorlar. Hükümet orduyu tamamıyla dağıtmalıdır. Memleketi, dâhili asayişini temin için yalnız Jandarma ve Polis kuvvetleri ile idare etmelidir. Biz bu kanaatteyiz. Bundan başka da selamet çaresi yoktur”¹⁵ diye cevap vermiştir. Elmalılı Hamdi Bey’in vermiş olduğu cevap Mütareke Dönemi’ndeki Osmanlı Devleti’nin takip ettiği siyasetle aynı doğrultudadır. Nitekim Sultan Vahdettin, 15 Temmuz 1919’da The Morning Post Gazetesi muhabirine verdiği demeçte, “Milletimiz harbe girmekle büyük hata etti... Fakat memleketi harbe sürüklemeye hiç katılmamış olan binlerce halkı cezalandırmak da elbette hatalıdır. Sevgili Babam Sultan Abdülmecid İngiltere’nin büyük dostu ve bu memleket ile Fransa’nın müttefiki idi. Ben daima İngiltere’ye hayranlık besledim ve daima İngiltere’ye dost bir siyasetin destekleyicisi oldum: Biz İngiliz milleti ile hükümetinin insaf ve insanlık duyguları ile adaleti temin için bize yardım edeceklerini ümit etmekteyiz...”¹⁶ demiştir. Bu demeç Vahdettin’in, Devlet’in kurtuluşunun ancak ve ancak İngiltere ve diğer büyük devletlerle dostça ilişkiler içerisinde olmakla sağlanabileceğine inandığını göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki hareketin Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından kuşku ile izlenmeye başladığı bir dönemde Dâhiliye Nazırı olan Ali Kemal Bey, 26 Haziran 1919 tarihinde bütün vilayetlere gönderdiği beyannamesinde; bazı yerlerde ordu müfettişlerinin emriyle asker ve iane toplandığını, merkezden böyle bir emrin olmadığını ve bunu yapanların şiddetle cezalandırılacaklarını bildiriyor ve Kuvâ-yı Milliye hareketini de eski idareyi (İttihat ve Terakki) tekrar geri getirmek için oluşturulan bir yapı olarak tasvir ediyordu.¹⁷

Damat Ferit Paşa Hükümeti’nde Şeyhülislamlık görevini ifa eden Mustafa Sabri de Anadolu’daki Kuvâ-yı Milliye hareketini Osmanlı Devleti’ne kaldırılmış olan bir isyan bayrağı olarak görmekte ve Kuvâ-yı Milliyecileri İttihatçılıkla itham etmektedir. Anadolu’daki Millî Mücadele’yi “Kuvâ-

¹⁵ Cemal Karabekir, **Maçka Silâhhanesi Hatıraları, İstiklal Harbi Kahramanları**, Nehir Yayınları, İst-1991, s. 37-38.

¹⁶ Jaeschke, . . . **İngiliz Belgeleri**, s. 5-6.

¹⁷ Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İst-2000, s. 98-101.

yı *Milliye namı altında İttihat ve Terakki şekaveti*¹⁸ olarak tanımlamaktadır. Mustafa Sabri, 21 Mayıs 1920’de Sultan Ahmet Camii’nde verdiği hutbede de Kuvâ-yı Milliye’yi İttihat ve Terakki namına hareket eden bir yapı olarak insanlara arz etmekte, Anadolu’da İttihat ve Terakki aleyhine bir bir kıyاملarın baş gösterdiğinden bahsetmekte ve halkın düşüncesinde oluşmaya başlayan Kuvâ-yı Milliye taraftarlığının önüne geçmeye çalışmaktadır¹⁹. Yine Hafız İsmail’in de Ayasofya Camii’nde Cuma günü verdiği vaazında İngiliz taraftarlığı yapması ve Loyd George’nin “*Biz Türklerle değil, İttihatçılarla harp ediyoruz*” dediğini nakletmesi ve Kuvâ-yı Milliye’nin tenkilinin devletin bekasının bir gereği olduğunu savunan açıklamalarda bulunması²⁰, Hükümet’in Kuvâ-yı Milliye’yi İttihatçılıkla suçlamasında tesiri mutlak olan “*Camii*”, “*Cuma Hutbesi*” ve “*din adamı*”ndan nasıl faydalandığını göstermesi bakımından da önemlidir. Zaten ileride detaylıca üzerinde durulacağı üzere Damat Ferit Paşa Hükümeti’nde Şeyhülislamlık görevi yapan Dürrizade Abdullah Efendi’nin Kuvâ-yı Milliye’yi “*din ü devlete*” isyan eden asilerden müteşekkil olan bir yapı olarak arz eden ve Kuvâ-yı Milliyecilerin yok edilmelerinin farz olduğunu belirten fetvası bir önceki cümlemizi teyit eder bir mahiyet taşımaktadır. Mustafa Sabri’nin Alemdar Gazetesi’nde yayınlanan bir diğer makalesinde de, Mustafa Kemal Paşa saltanatı kaldırarak kendi iktidarını kurmak isteyen bir kişi olarak gösterilmekte ve bu makalede de Millî Mücadele İttihat ve Terakki Komitesi’nin bir faaliyeti olarak değerlendirilmektedir²¹.

20 Eylül 1919 tarihinde Mehmet Vahdettin’in İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine halkın tedirgin olmamasını ve Yunanlara karşı silahla karşı konulmamasını öğütleyen beyannamesinin²² ardından Hürriyet ve İtilaf Fırkası Sadaret’e sunduğu arizada; İzmir’in işgalinin halkta uyandırdığı heyecanın hedefinden saptırılmak istendiği ve bu suretle bazı kimselerin kendilerine çıkar elde etmek istedikleri, Hükümet’in takip ettiği doğru siyasetin bunlar eliyle berbat edilme riski taşıdığı ve bunu yapan-

¹⁸ Mustafa Sabri Alemdar’da yayınlanan bu makalesinde ayrıca Kuvâ-yı Milliye’nin işgallere karşı direnişe geçmesini, “nedir bu yedi düvele değil, yirmi yedi düvele meydan okuyan maskaralıklar” diyerek eleştirmekte ve Kuvâ-yı Milliye’yi kabadayılıkla suçlamaktadır. Bkz, **Alemdar**, Mustafa Sabri, “Hurâfattan Hakikate”, 21 Mart 1336/1920, Nr: 459–2759.

¹⁹ **Alemdar**, 22 Mayıs 1336/1920, Nr: 519–2819.

²⁰ **Alemdar**, 27 Mart 1336/1920, Nr: 465–2765.

²¹ **Alemdar**, Mustafa Sabri, “Makam-ı Hilafet ve Ankara Meclisi”, 10 Şubat 1337/1921, Nr: 870–3070.

²² **Takvim-i Vekayi**, 21 Eylül 1335/1919, Nr: 3651. ; **Alemdar**, 21 Eylül 1335/1919, Nr: 179–1579.

ların hayatlarının ihtilal ve şaibelerle dolu olduğu belirtilmekte ve vatanın zararını kendi zararı telakki eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın böyle bir duruma rıza göstermeyeceği vurgulanmaktadır.²³ Ayrıca, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Ali Rıza Paşa Kabinesi'ne verdiği İkinci ve Üçüncü Muhtıra, Kuvâ-yı Milliye adı altında çıkarılan fitne ve fesadın İttihat ve Terakki teşvikatından ibaret olduğunu ve hüviyet ve mahiyetleri pek maruf olan bu şahsiyetlerin meydana getirdikleri bu isyanın hedeflerinden birisinin de Hürriyet ve İtilaf Fırkası olduğunu iddia etmektedirler.²⁴

Teâlî-i İslâm Cemiyeti de yayınladığı birinci beyannamesinde Anadolu halkına; bir zamanlar ne kadar mesut bir hayat sürdüklerini fakat İttihat ve Terakki'nin ülkeye musallat olmasıyla birlikte halkın huzurunun bozulduğunu, Harb-i Umumi'den yenik ayrılp Mütareke'nin imzasıyla birlikte İttihatçıların birer birer kaçtıklarını ve tekrar yönetimi ele geçirmek için gizliden gizliye çalıştıkları ifade edilmektedir. Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki hareket İttihatçılıkla nitelendirildikten sonra memleketin binlerce evladı Enver, Talat, Cemal ve Mustafa Kemaller yüzünden telef olurken memleketin bu şakilerin vücudunun ortadan kaldırılması adına bir hareketi göze alamadığından bahsedilmektedir. Ayrıca beyannamede büyük devletlerin, “Eğer Anadolu’da Kuvâ-yı Milliye isyanını devam ettirir ve bastıramazsanız İstanbul’u da elinizden alacağız”²⁵ diyerek İstanbul Hükümeti üzerinde baskı oluşturduğu da altı çizilen bir başka hususu oluşturmaktadır. Teâlî-i İslâm Cemiyeti tarafından Kuvâ-yı Milliye Hareketi, Hükümet ile Millet arasına sokulan ve devlete haricî düşmanların yapamayaacağı fenalıkları yapan bir hareket olarak görülmektedir²⁶.

Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Kuvâ-yı Milliye'yi “İttihatçılık”la itham etmesine İstanbul basınından bazı gazetelerde büyük destek vermiş ve “İttihatçılık” suçlaması adı altında büyük bir karalama kampanyasının içerisine girilmiştir.²⁷ Meselâ 6 Ekim 1919 tarihli Alemdar Gazetesi'nde Refii Cevad imzalı “Harekât-ı Milliye ve İttihat ve Terakki” adlı makalede “Bu

²³ Alemdar, 23 Eylül 1335/1919, Nr: 181–1581.

²⁴ İkinci Muhtıra için, bkz, Alemdar, 26 Teşrin-i Evvel 1335/1919, Nr: 314–2615. ; Üçüncü Muhtıra için, bkz, Alemdar, 29 Teşrin-i Evvel 1335/1919, Nr: 317–2618.

²⁵ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye’de Siyasal Partiler (Mütareke Dönemi), Cilt: 2, İletişim Yayınları, İkinci Basım, İst–2003, s. 386–390.

²⁶ Teâlî-i İslâm Cemiyeti'nin İkinci Beyannamesi için, bkz, Tunaya, Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt: 2, s. 391–394.

²⁷ Şüphesiz burada zikredilmesi gereken başlıca gazeteler, Alemdar, Peyam, Sabah, Türkçe İstanbul ve Peyam-ı Sabah'tır.

*günlerde İttihatçıların yüzünden neşeler saçılıyor. Kendilerini Harekât-ı Milliye ile alâkadar göstererek böbürleniyorlar. Bunda da bi't-tabî' bir maksad-ı mahsusaları var. Hâlbuki Harekât-ı Milliye'ye iştirak edenlerin yemin suretlerinden anlaşılıyor ki bu adamlar hiçbir fırkaya bahusus İttihat ve Terakki'ye temayül etmiyorlar. Bunun da derece-i sıhhatini bilmiyoruz. Fakat Harekât-ı Milliye bu şekli iktisap eyledi ise, bunu hiç şüphesiz İttihat ve Terakki'ye temayül eylememesine atf etmek icap eder..."*²⁸ denilip İttihatçılar ciddî şekilde eleştirilmekte ve Harekât-ı Milliye de İttihatçı tezgâhına gelinmemesi noktasında uyarılmaktadır. Refii Cevad bir diğer makalesinde de, "*Harekât-ı Milliye'de İttihatçı dolabı görmek istemeyiz*"²⁹ demektedir ve yine İttihatçılara çatmaktadır. Bir makalesinde de, İttihatçıların veremden daha tehlikeli olduğu ve veremden evvel İttihat ve Terakki çetesinin önüne geçilmesi gerektiği üzerinde durmakta ve "...memlekette bir veremle mücadele heyeti yerine İttihat ve Terakki ile mücadele heyeti teşekkül etse ve her şeyden evvel bu derd-i müdhîşin önüne geçmiş olsa elbette daha iyi olur"³⁰ demektedir. Bir yazısında da, "*Bu toprak yaşayacak-*

²⁸ Ayrıca bu makalede, "Harekât-ı Milliye'nin Harekât-ı Milliye olması(nın) İttihat ve Terakki'ye karşı alacağı vaziyetle" belli olacağı vurgulanmaktadır. Bkz., **Alemdar**, Refii Cevad, "Harekât-ı Milliye-İttihat ve Terakki", 6 Teşrin-i Evvel 1335/1919, Nr: 295-2595. ; Refii Cevad'ın İttihatçılara düşmanlığı o derece idi ki, bir makalesinde, "Bizler için, Osmanlılar için, Türkler için, Şark için, Garb için velhasıl bütün dünya için bir tek bî-aman düşman vardır: İttihat ve Terakki! Başka düşman bilmiyoruz" diyecek boyutlara varıyordu. Bkz., **Alemdar**, Refii Cevad, "Yeni Çevirme Hareketi", 25 Kanun-ı Evvel 1335/1919, Nr: 374-2674. ; 2 Ağustos 1335 tarihli Mustafa Kemal ve Rauf Bey adlı makalede "Bir aralık bir şayia daha çıktı. Mustafa Kemal Paşa Azerbaycan'da bulunan Enver'le teşrik-i mesai eylemiş. Bizim teşehhüt miktarı gördüğümüz Kemal Paşa ciddî bir askere benziyordu. ...Evvelce de işitmış idik ki Harbi Umumî esnasında Mustafa Kemal Paşa kasabaca yaptırmak istediği yüzünden Enver'le de geçinememiş, onunla da arası açılmış. Onun memlekete ettiği fenalığı, dünyada bir çocuk bile takdir eder". Bkz., **Alemdar**, Refii Cevad, "Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey", 2 Ağustos 1335/1919, Nr: 130-1530.

²⁹ **Alemdar**, Refii Cevad, "Ha Şöyle Biraz Yola Gelin", 1 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 320-2621. ; Bir diğer makalede ise, "Teşkilât-ı Milliye'de gayr-ı meşrû' bir şeyin mevcut olmadığı hususunda teminat" verildiğinden bahsetmekte, kendisinin telkinlerinin yankısı sonucu böyle bir gelişmenin olduğu üzerinde durmakta ve böyle bir tavır alınmasının gerekliliği üzerinde daha önceden defaatle durduğundan bahsetmektedir. Yine "bil'farz Harekât-ı Milliye namına falan veya falan şahsiyetlerin şu ve şu fenalığı yaptıklarını yazdık" diyerek yukarıdaki cümlemizi teyit etmektedir. Bkz., **Alemdar**, Refii Cevad, "Akılsız Dostlar", 9 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 329-2629. ; Refii Cevad bir diğer makalesinde de, Kuvâ-yı Milliye'nin dürüst şahsiyetlerin öne düşerek gerçekleştirdiği bir hareket olduğunu inandığını fakat bazı İttihatçıların, hareketi, millî olmaktan çıkarıp yeniden İttihat ve Terakki'nin dirilmesi için bir vasıta olarak gördüğünü ve bazı İttihatçılığı ile tanınmış gazetelerin de Harekât-ı Milliye'yi desteklemesinin halkta Harekât-ı Milliye'ye karşı olumsuz intiba uyandırdığını belirtmekte ve kendisini İttihat ve Terakki'ye muhalif fakat Harekât-ı Milliye'ye taraftar bir şahsiyet olarak niteledikten sonra İttihat ve Terakki oyununa gelinmemesi noktasında Mustafa Kemal Paşa'yı uyarmaktadır. Bkz., **Alemdar**, Refii Cevad, "Manastır, Selanik, Sivas, Ankara..." 28 Teşrin-i Evvel 1335/1919, Nr: 316-2617.

³⁰ **Alemdar**, Refii Cevad, "Veremden Evvel Çete İle Mücadele", 11 Ağustos 1335/1919, Nr: 139-1539.

tır, yaşamaya layıktır” fakat “İttihat ve Terakki eli ona şifa vermez, veremez. Çünkü nalbanttan dişçi, demirciden saatçi olamaz”³¹ demektedir.

Refii Cevad’a göre “Mustafa Kemal Paşa İttihatçı değildir. Fakat Harekât-ı Milliye’ye sokulan şahsiyetlerin ekseriyet-i azîmesi ittihatçıdır”³². Yine Refii Cevad, Harekât-ı Milliye içerisindeki İttihatçıların halka yaptıkları zulümden Mustafa Kemal Paşa’nın malumatı olmadığını zannettiklerini, Mustafa Kemal Paşa gibi makul bir adamın deliler arasında olmasının delilerin ekmeğine yağ sürdüğünü ve Mustafa Kemal Paşa’yı delilerin arasına yakışmayacak bir zihniyette gördüklerini ifade etmektedir.³³ Refii Cevad, daha sonra ilerleyen günlerde üslubunu değiştirecek ve Harekât-ı Milliye’yi direkt olarak İttihat ve Terakki’nin teşvikatından ibaret sayacaktır. Nitekim “Mustafa Kemal Paşa’nın Nutku” isimli makalesinde, “Mustafa Kemal Paşa, ilk defa Teşkilat-ı Milliye’ye taraftar olduğu zaman biz bundan memleketin istifade edebileceğini ümid ediyorduk. Ve Teşkilat-ı Milliye’nin, sırf millî bir teşkilat olacağını zannediyorduk. Tamamen aksi çıktı. Yavaş yavaş gördük ki Teşkilat-ı Milliye’de at oynatanlar hep İttihatçılar oldu. Vaktiyle işkencecilik, sopacılık edenler Teşkilat-ı Milliye’de birer kahraman kesildiler...”³⁴ demektedir ve bu ve bundan sonraki yazılarında da Kuvâ-yı Milliye’yi tamamen İttihatçıların direktifleri ile hareket eden bir teşkilat olarak itham etmektedir.

Muhالیf basına göre Millî Mücadele Hareketi, “İttihat ve Terakki’yi başka erkânıyla mevki’-i iktidara getirmek için bir dolap idi. Bir dolap ki bu millet, bu memleket için yeniden birçok musibetlere badi olabilirdi. Fakat hiçbir hayra vesile olamazdı.”³⁵ İttihat ve Terakki, Kuvâ-yı Milliye kisvesine bürün-

³¹ **Alemdar**, Refii Cevad, “Amerika Mandater Olacaksa...”, 18 Ağustos 1335/1919, Nr: 146–1546.

³² Bu makalede İttihatçılığın şekli üzerinde de durulmakta ve “İttihatçılık denilen şeyin temessül etmiş bir şekli yoktur. İttihatçılar hareketleriyle kendilerini belli ederler. Meselâ öperken hart! diye ısırlırlar. Okşarken çimdiklerler. Hapsederler, işkence ederler. Sonra asarlar. Yakarlar. Öldürürler. Sokakta saklanarak dan diye vururlar. Soyarlar, kanını emerler, parasını alırlar. İläâhiri...” denilmektedir. Bkz., **Alemdar**, Refii Cevad, “Yine Sivas Telgrafı”, 27 Teşrin-i Evvel 1335/1919, Nr: 315–2616.

³³ **Alemdar**, Refii Cevad, “Deliler”, 26 Teşrin-i Evvel 1335/1919, Nr: 314–2615.

³⁴ Makalede Mustafa Kemal Paşa ile ilgili devamla, “Mustafa Kemal Paşa, gayesini, hedefini tayin etmeden evvel, şöyle muhitine bir göz gezdirseydi prensip esasları üzerinde muarız bulunduğu Ferit Paşa Hükümeti’nden evvel tehircilerle, taklitçilerle; kısaca söyleyelim İttihatçılarla omuz omuza, yan yana durduğunu görürdü” denilmektedir. Bkz. **Alemdar**, Refii Cevad, “Mustafa Kemal Paşa’nın Nutku”, 12 Kanun-ı Sani 1336/1920, Nr: 392–2692.

³⁵ **Peyam**, Ali Kemal, “Kuvâ-yı Milliye Ne İdi? Ne Yaptı?”, 24 Kanun-ı Evvel 1335/1919, Nr: 344–142. ; Yahya Kemal, Ali Kemal hakkında şunları söylemektedir: “Yazılarını takip ediyordum. O günlerin en zehirli ithamı İttihatçı ithamı idi; ortalığı fazla itham edebilmek için “İttihatçı” sıfatını herkese yapıştırıyordu. Bir satırında da “Türk Milleti İttihatçıdır!” diyordu”. Bkz., Beyatlı, **Siyasî ve Ede-**

müş bir hareket olarak görülmekte ve “...*bu kisvenin altından Talat ile Enver'in şahsiyeti çıkarsa buna hayret etmeyiniz*”³⁶ denilmektedir. Hatta önceden Mustafa Kemal Paşa'nın şahsına karşı makalelerinde hüsnü zan beslediğini gördüğümüz Refii Cevad, daha sonra İttihatçılıkları ile ünlü kişilerin Kuvâ-yı Milliye'nin içerisinde olması ve önemli mevkilerde bulunmaları gibi sebeplerden, Mustafa Kemal Paşa'ya dolayısıyla Kuvâ-yı Milliye'ye bakışını değiştirmiş, Mustafa Kemal Paşa ve Kuvâ-yı Milliye ileri gelenlerine ağır hakaretlerde bulunmuştur³⁷. 25 Şubat 1920 tarihli bir diğer makalesinde, “*Bu güne gelinceye kadar memleket düşmanları olan İttihat ve Terakkiye, vatanımızı mahveden Almanlara, nihayet zavallı Anadolu'nun kurrâ ve kasabâtını haraca bağlayan yeni İttihatçılara müzaheret eden ve meşrutiyet düşmanı, tabiiyet düşmanı, padişah düşmanı olan bu adamlar ile beraber yürümenin artık kabil olamayacağı tamamen tahakkuk etmiştir*”³⁸ demektedir. Kuvâ-yı Milliye vücut bulduğu demlerde halkın körü körüne bu harekete taraftar olduğunu ve İttihat ve Terakki yadigârlarının da tecrübeli bir tilki gibi efkâr-ı umumiyeyi, arzu ettikleri yöne kolayca çektiklerini iddia etmektedir.³⁹ Ona

bi Portreler, s. 86–87. ; Nitekim Ali Kemal'in İttihatçılara olan kını hiçbir zaman azalmamış aksine her geçen gün biraz daha kuvvetlenmiştir. Millî Mücadele hareketini de İttihatçıların uzantısı olarak gördüğü için bir türlü kabullenememiştir. Osman Özsoy, **Gazetecinin İnfazı**, Timaş Yayınları, İstanbul-1997, s. 141. ; Refii Cevad imzalı bir makalede de şöyle denilmektedir: “‘Peyam-ı Sabah’çı (Ali Kemal Bey) ile Kuvâ-yı Milliye arasında şiddetli bir açıklık olmak lazımdı. Çünkü Peyamcı, olanca kuvvetiyle Kuvâ-yı Milliye aleyhine yürüyordu.” Bkz, **Alemdar**, Refii Cevad, “Akılsız Dostlar”, 9 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 329–2629.

³⁶ **Alemdar**, Refii Cevad, “Talat ve Enver Paşa Hazeratı”, 30 Teşrin-i Sani 1336/1920), bkz, Tuna, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Cilt: 2, s. 293.

³⁷ “Ocak, Mustafa Kemal Paşası, Rauf Beyi, bilmem hangi ağası ile yine bu millet-i mazlumeye musallat olmuştu. Yine cellâtları; kasabaları haraca kesiyor ve yine Anadolu'nun son kalan birkaç damla kanı bu sülükler emiyorlardı”. Bkz, **Alemdar**, Refii Cevad, “Kuvâ-yı Gayr-ı Milliye Suya Düşdükten Sonra”, 2 Mayıs 1336/1920, Nr: 496–2806.

³⁸ İttihatbat neticesinde İttihatçı kökenli Kuvâ-yı Milliyecilerin meclise girişi üzerine yazılan bu makalede yukarıda da bahsedildiği gibi İttihatçılar eleştirildikten sonra “Kuru kuruya İrade-i Milliye demekle milletin iradesi murad edilmez” denilmektedir. Bkz, **Alemdar**, Refii Cevad, “Bu da Ne Demek?”, 25 Şubat 1336/1920, Nr: 435–2735. ; Refii Cevad, Kuvâ-yı Milliye mensuplarına yönelttiği eleştirilerin şiddetini her geçen gün biraz daha arttırmıştır. “Yaşasın(!) Kuvâ-yı Milliye” başlıklı makalesinde, “Bu millet Kuvâ-yı Milliye'nin faaliyet-i milliye namıyla yediği herzenin tarihini takvimden koparıp saklamalı ve her İttihatçının suratına tükürdükten sonra o takvimden kopardığı yaprağı onun altına yapıştırılmalıdır” demektedir. Bkz, **Alemdar**, Refii Cevad, “Yaşasın(!) Kuvâ-yı Milliye”, 17 Mart 1336/1920, Nr: 455–2755.

³⁹ “Milletin sinesinden çıkan Kuvâ-yı Milliye hangi hukuk-ı milliyeyi müdafaa edecekti? Gayesi ne idi? Nasıl ellerde idi? O gaye, hakiki bir hedef, hakiki bir gaye mi idi? Bu düşünülmedi. Kuvâ-yı Milliye oldukça taraftar peyda etti. Bu körü körüne taraftarlığın milleti nasıl çıkmaz bir köprüye sapladığını da gördük”. **Alemdar**, Refii Cevad, “İctihad Tebdilinde Kolaylık...”, 3 Nisan 1336/1920, Nr: 472–2772. ; Ali Kemal bir makalesinde “Yansın o gönül ateşe bu hale ki yanmaz / Kör olsun o gözler ki bu dem kanâ boyanmaz” dedikten sonra İttihatçıların saltanatı on iki senedir ellerinde bulundurduklarını ve devleti acı olaylardan olaylara sürüklediklerini iddia etmektedir. Bkz, **Peyam-ı Sabah**, Ali Kemal, “Lanet! Lanet! Lanet!”, 15 Mayıs 1336/1920, Nr: 527–10957.

göre; Harekât-ı Milliye “*ne Harekât-ı Milliye ne de Harekât-ı Diniye idi. Doğrudan doğruya mevki’-i iktidarda bulunan İttihatçıların bir dolabı idi.*”⁴⁰ ve dolayısıyla Kuvâ-yı Milliye, bütün zehrini İttihat ve Terakki’den almaktaydı. Bu yüzden bu hareketin adı Kuvâ-yı Milliye olamazdı. Olsa olsa ancak Kuvâ-yı İttihadiye olabilirdi.⁴¹

Muhالیf basında Millî Mücadele’nin başlamasında önemli bir yeri olan İzmir’in işgal edilmesi dikkatlere sunulmakta ve İzmir’i kurtaracak olanların Sivas’ta, Ankara’da, Trabzon’da, toplanmak yerine Aydın, Nazilli ve Akhisar gibi yerlerde toplanmaları gerektiği vurgulanmakta, Kuvâ-yı Milliye İttihatçı bir hareket olarak nitelendirilmektedir⁴². Mustafa Kemal Paşa da, Padişahın ve hükümetin onayını almadan ve siyasetine kulak vermeden, işgalle birlikte derhal kurulan Reddi İlhak heyetleri ile hakikatte ise İttihat ve Terakki ile yazışmalara geçerek, ordular ve müdafaalar hazırlamağa girişmek ve bu suretle ülkenin büyük devletlerin hışmına uğramasında etkin rol oynamakla itham ediliyordu⁴³. Yine, Kuvâ-yı Milliye’nin bir “*kuru gücü*”den ibaret olduğu belirtildikten sonra, gerek İzmir felaketi ve gerekse Anadolu’nun sükûnu için bu kuvvetlerden bir hayır umsaydık, Kuvâ-yı Milliye’ye derhal iltihak etmeyi bir vazife-i vataniye bildirdik denilmektedir.⁴⁴ İstanbul basınının mühim simalarından Refik Halit (Karay) Bey de İttihatçılarla ilgili bir makalesinde, “*Talatlardan yaka silktim, soy-suz attan ben küheylan beklemem, Enverlere lanet olsun, madrabazdan*

⁴⁰ **Alemdar**, Refii Cevad, “Ne İstiyorlar?”, 27 Eylül 1335/1919, Nr: 185–1585.

⁴¹ **Alemdar**, Refii Cevad, “Hal ve Mevki”, 4 Mart 1336/1920, Nr: 443–2743. ; Millî Mücadele’ye muhalif bir yazar olan Ömer Kazım’ın 1921 yılında Paris’te basılan “L’Aventure Kémaliste” adlı eserinde “Mustafa Kemal ve arkadaşları “İttihatçı olmakla suçlandıktan sonra, kurduğu hükümetin (Ankara Hükümeti) de bir İttihat ve Terakki Hükümeti olduğunu ve tıpkı 1914’de olduğu gibi Alman emperyalizminin hizmetinde olduğunu, hatta bu hükümetin fazladan Bolşeviklerle de işbirliği yaptığı için Anadolu halkına Batı Medeniyetinin kapılarını kapattığını ve zavallı Türk Milleti’ne çok büyük kötülük ettiği” iddia edilmektedir. Bkz, Durmuş Yılmaz, “Bir Millî Mücadele Muhalifi, “Ömer Kazım ve İki Kitap”, **Selçuk Üniversitesi Ata Dergisi**, Sayı: 4, Konya–1993, s. 142.

⁴² **Alemdar**, Oğuz Tekin, “Harekât-ı Milliye ve İttihatçılar”, 8 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 327–2628.

⁴³ **Peyam-ı Sabah**, Ali Kemal, “Her Hakikati Bilmeliyiz”, 21 Mayıs 1336/1920, Nr: 533–10963.; Yine Ali Kemal, “Zavallı Anadolu” adlı makalesinde Kuvâ-yı Milliye’ye katılanlar hakkında “...denize düşen, İttihat ve Terakki, Kuvâ-yı Milliye yılanına sarıldı” demektedir. Bkz, **Peyam-ı Sabah**, Ali Kemal, “Zavallı Anadolu”, 18 Nisan 1336/1920, Nr: 500–10930.

⁴⁴ **Peyam**, Ali Kemal, Vahdet-i Milliye Lâzımdır ve Mümkündür, Fakat...”, 23 Kanun-ı Evvel 1335/1920, Nr: 383–141. Ali Kemal, Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığındaki Kuvâ-yı Milliye hareketinin güya İzmir’in Yunanistan’a verildiği ve Şarkî Anadolu’nun da Ermenilere vaat edildiği için direnişe geçtiğini iddia ettiklerini fakat İzmir’i kurtarmak için hiçbir gayret sarf etmediklerini iddia etmektedir. Dahası giriştikleri faaliyetin büyük devletleri aleyhimize harekete geçirmekten başka bir işe yaramadığını söylemektedir. Bkz, **Peyam**, Ali Kemal, “Kimi Aldatıyorlar?”, 28 Eylül 1335/1919, Nr: 297–55.

kahramanlık istemem; Cemallerden gözüm yıldı, sehpaları, cellatları özlemem. Benim ismim mesnet için merdivendir sanmayın, açılacak kasalara maymuncukluk edemem, her teklife aptal gibi tuzu benden diyemem. Türediler ko, aksınlar üzerimden sel gibi: Ne şehrimde yerleşsinler, ne bahçemde ziftlensinler, ne içimde köklensinler... Her tarafta veba çıksın, tufan aksın, yangın geçsin, razıyım; İttihadi istemem; bu tavafta delilimi bezirgândan beklemem. Ey Allah'ım, sen büyüksün! Bunca dolu ovalarda ayırık otu bitmesin. Sivas'ımın bağlarına Floksera girmesin, melek huylu insanlarıma iblis eli değmesin, kuzularım kurt ardında yamaçlarda gezmesin..."⁴⁵ diyerek İttihatçılar hususunda tavrını net olarak ortaya koymuştur. Refik Halit bir makalesinde de, "*İttihat sürüsünden yeni çobanbaşı, millet paşası mı sizi seçip ayırdı*"⁴⁶ demektedir ve burada direkt olarak Mustafa Kemal Paşa'yı hedef almaktadır. Mustafa Kemal Paşa ve Kuvâ-yı Milliyeciler, şöhret, hırs ve menfaat peşinde koşan, memleketin ve onun zavallı halkının geleceğini hiç düşünmeyip ateşe atan, çeteler kurmak suretiyle halkın var olan huzurunu bozup, damatlar asan ve Padişahlar süren nüfuzlu kimselerin kalıntıları olarak görülmektedir.⁴⁷ Ali Kemal bir makalesinde, Mus-

⁴⁵ **Alemdar**, Kirpi (Refik Halit), "Anadolu Diyor ki", 8 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 327-2628. ; Yine Refik Halit, "İttihatçı Diyor ki" adlı makalesinde İttihatçıların ağzıyla "- Ben İttihatçı değilim... —Ne kimseden utanırız, ne Allah'tan korkarız. On senedir böyle yaptık" demektedir ve İttihatçılarla alay etmektedir. Bkz, **Alemdar**, Kirpi (Refik Halit), "İttihatçı Diyor ki", 30 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 349-2649. İttihatçılıkla ilgili bir diğer makalesinde de, "...Enver gitmiş sanılıyor fakat kâin yerinde duruyor. Talat güya kaçtı. Fakat sanki başucumuzda bekliyor. Cemal meydanda yok. Fakat farzet ki koy-numuzda saklı. ...Lenin'in yerine Grinin Cemal'in yerine Kemal. Avrupa ettiğini bulsun" denilmektedir. Bkz, **Alemdar**, Aydede (Refik Halit), "Lenin Yerine Grinin", 3 Kanun-ı Sani 1336/1920, 383-2683.

⁴⁶ **Alemdar**, Aydede (Refik Halit), "Topuna Hoş Amedi", 2 Şubat 1336/1920, Nr: 412-2712. ; Meclis-i Mebusan seçimlerinde Kuvâ-yı Milliyecilerden de birçok kimse mebus seçilmişti. Mustafa Kemal Paşa da Erzurum mebusu seçilmiş fakat İstanbul'a gitmemişti. Bu durum dönemin basını tarafından ciddi şekilde eleştirilmiştir. Mebus seçilen kimselerin birçoğunun da önceden İttihat ve Terakki ile ilişkilerinin olması basın tarafından büyük hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Nitekim Refik Halit, "Hata Ettik Hata!" adlı makalesinde seçimleri ve seçilenleri alaylı bir dille eleştirmekte ve "Haşa, kusura ettik, aleyhinizde bulunduk, afv ediniz... kim demiş ki intihabınızda cebr vardır? Tıpkı Harb-i Umumi'ye girdiğimiz gibi bu intihabata da bile bile, isteye isteye, seve seve girdik; kim demiş ki içinizde dağa adam kaldıran vardır, yalandır!... Kim demiş ki harpte para kazanmışsınız, tezdirdir! Kim demiş ki İttihat ve Terakki'ye müntesipsiniz, kezb-i sarihtir. Kim demiş ki Talat'la istişare edersiniz, mahz-ı fesadadır!" demektedir. Bkz, **Alemdar**, Aydede (Refik Halit), "Hata Ettik Hata!", 3 Şubat 1336/1920, Nr: 413-2713.

⁴⁷ **Alemdar**, Refik Halit, "Bunlar Onlar Değil mi?", 16 Kanun-ı Sani 1336/1920, Nr: 397-2697. ; **Peyam-ı Sabah**, Ali Kemal, "Mustafa Kemal'in Maskaralıkları", 7 Mayıs 1336/1920, Nr: 519-10949. Ali Kemal, Mustafa Kemal Paşa'yı eleştiren bir diğer makalesinde, "Mustafa Kemal'in hırsından, ihtirasından, zevkinden başka düşünce bilmez Selanik yadigarı olduğunu öğrenmeyen kalmadı. Cephe-lerde hizmetler arttıkça Pera Palas gibi sefahathanelerde zevklerini, debdebelerini arttıran bu gibi kahramanları Harb-i Umumi'de mebhut, medhuş izledik durduk. Bu derece kendini düşünen, nesebinden uzak bir adamın Anadolu Türkü ile ne münasebeti olabilir" demektedir. Bkz, **Peyam-ı Sabah**, Ali Kemal, "Sergerdelerin Milliyetleri", 13 Nisan 1336/1920, Nr: 495-10925.

tafa Kemal ve arkadaşlarının kısmen kendi şecaatleri kısmen de İttihat ve Terakki sayesinde Harb-i Umumî’de büyük bir kahraman mertebesine yükseldiklerini, harp bitince hükümetten uzak kaldıkları için sıkıntıdan sıkıntıya tutuldukları ve nihayet İzmir’in işgali ile birlikte Anadolu’yu altüst etmek, hükümeti devirmek ve memleketin idaresini ele geçirmek için derhal faaliyete geçtiklerini, ikbal ve mevki hırsı için Anadolu’yu kana buladıklarını iddia etmektedir⁴⁸. Millî Mücadele tamamen bir İttihat ve Terakki tertibatı olarak lanse edilip *“Bu gün Anadolu’yu kaplayan Harekât-ı Milliye ve memleketi istila eden İttihatçı faaliyeti işte bana bu otu hatırlatıyor, şimdiye kadar otu daima nazik bir elle tutup koparmağa kalktık, hem ellerimizi daladı, hem de daha kuvvetle fışkırıp her tarafı kapladı; bir türlü kazmanın ucunu köküne daldırmak müyesser olamadı”* denilmekte ve devamla *“İttihat ve Terakki ısırganını kökünden koparmak, kazmayı ta içine daldırma”*⁴⁹nın ve yok edilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Basında bir diğer makalede de, Anadolu’daki mezalimin önüne geçilmez ve Kuvâ-yı Milliye haydutları ortadan kaldırılmazsa, Kuvâ-yı Milliye kisvesi içinde Enverlere bedel Mustafa Kemallerin İttihat ve Terakki’nin o Ortaçağ göçebe vahşiliğiyle memleketi kana buladığı gibi memleketin Mustafa Kemaller eliyle kana bulanacağı, bunun önüne geçilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.⁵⁰

Osmanlı Devleti’nin kurtuluşunun temini için tek çıkar yolun Mütareke hükümlerinin uygulanması ve İngiltere ile beraber yürümek olduğuna inanan gerek Damat Ferit Paşa Hükümeti gerekse de Damat Ferit Paşa Hükümeti’ni destekleyen gazeteler, inandıkları yolda başarılı bir siyaset takip edememelerinin nedenini, ülkeyi on yıldır yöneten ve halkı perişan eden İttihat ve Terakki’nin hala ülkenin yarını ile uğraşmasına ve bütün çabalara rağmen İttihat ve Terakki’nin önüne geçilemeyeşine bağlamaktadırlar.⁵¹

“İttihatçılık” suçlamalarında ilginç bir nokta ise İtilaf Devletleri de Kuvâ-yı Milliye hareketini ittihatçıların bir uzantısı olarak görmektedirler.

⁴⁸ Bu makalede ayrıca, Talat Paşa’nın, Enver Paşa ile aralarındaki siyasi rekabetten dolayı Mustafa Kemal Paşa’yı kullandığı iddia edilmektedir. **Peyam**, Ali Kemal, “Harekât-ı Milliye’nin İç Yüzü”, 14 Teşrin-i Sani 1335/1920.

⁴⁹ “İttihat ve Terakki ısırganının yapraklarını koparmak değil kökünü kazımak lazımdır”. Bkz, **Alemdar**, Refik Halit, “Isırgan Otu”, 2 Nisan 1336/1920, Nr: 471–2771.

⁵⁰ **Peyam-ı Sabah**, Ali Kemal, “Sözle Müdafaa”, 26 Mayıs 1336/1920, Nr: 538–10968.

⁵¹ Refik Halit, gelen hükümetlerden hiçbirisinin İttihatçılara, sizin bu memleketin mukadderatıyla oynamaya hakkınız yok diyemediğini ve İttihatçıların üzerine yeterince gidilmediğini söylemektedir. Bkz, **Alemdar**, Refik Halit, “Yeni Muhtra Münasebetiyle”, 9 Kanun-ı Sani 1336/1920, Nr: 389–2689.

Mesela İngilizler, Millî Mücadele hareketini “İttihatçı” bir hareket kabul edip, Mustafa Kemal Paşa’yı da “İttihatçı fikirlerini” benimseyen biri olarak görmekte ve İttihatçıların da Paşa ile işbirliği içerisinde olduklarına inanıyorlardı⁵². İstanbul’daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, “...millî hareketin yayılması haydutluğa taze şiddet vermiştir, bir Haçlılar Seferi için toplanan kuvvetler tahsisan Türk bağımsızlığının savunulması içindir... Mustafa Kemal Paşa ve onunla birleşenler... nüfuzlarını mahalî memurlara zorla kabul ettirmektedirler... hareket kendiliğinden olma değil... ama İttihat ve Terakki Komitesi’nin liderlerinin teşvikiyle, hâlâ mevcut teşkilatın da yardımı ile bir lazıme gibi meydana gelmiş görünmektedir”⁵³ diyerek millî hareketi İttihat ve Terakki taraftarlarının eseri olarak belirtmektedir. General Milne 2 Ağustos 1919’da, Mustafa Kemal Paşa’ya Damat Ferit Paşa Hükümeti’nce bir şey yapılamayıp tevkif edilemediğinden yakınmış ve Amiral Calthorpe da İttihatçı olarak gördüğü Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına karşı şiddetle hareket edilmesini Damat Ferit Paşa’dan istemiştir⁵⁴. Amiral De Robeck, Lord Curzon’a gönderdiği bir raporda “İttihatçıların evladı olan Mustafa Kemal ile müzakere ümitsizdir”⁵⁵ demektedir. Belçika’nın İstanbul temsilciliğini yapan S. Marghetitch’in, Dışişleri Bakanı Paul Hyman’a gönderdiği 20 Kasım 1919 tarihli raporunda da; Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey gibi ileri gelen İttihatçıların gayretleri ile “millî çeteler”in oluşturulduğundan, bazı güçlüklerin İttihat ve Terakki sayesinde üstesinden gelindiğinden ve İttihat ve Terakki ile millî çetelerin tek bir teşkilat olarak gösterilmesi ile oldukça tesirli bir idare tesis edildiğinden ve Türk halkının sadece millî güçler tarafından temsil edi-

⁵² Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu’da (1919–1921)**, Cilt: 1, Kent Basımevi, İkinci Basım, İst–1981, s. 37.

⁵³ Ayrıca Calthorpe’un 27. 7. 1919 tarihli raporunda: “Bunlar filvaki İttihat ve Terakki’yi tamamen ve canlı bir şekilde diriltmişlerdir” denilmektedir. Bkz, Jaeschke, ...**İngiliz Belgeleri**, s. 168–169 ve 16 No’lu Dipnot.; Mataine Gazetesi’nin 27 Aralık 1919 tarihli nüshasında da Mustafa Kemal Paşa’nın başını çektiği hareketin fikri ve ruhunun Enver Paşa’ya ait olduğu belirtilmektedir. Bkz, Osman Demirbaş, **İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Millî Mücadele**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İlkâlî Tarihi Enstitüsü, İst–1999, s. 128.

⁵⁴ Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu’da**, Cilt: 1, s. 39. ; Calthorpe bir raporunda, “Sivas ve Konya vilayetlerinde eşkiyalardan silahlı mukavemet kuvvetleri teşkiline başlanıldığı, müttefiklerin menfaatlerine aykırı hareketlerde bulunmak gayesiyle ciddi bir faaliyet mevcut olduğu alınan raporlardan anlaşılmıştır. Bu hareket İttihat ve Terakki ajanları tarafından idare edilmektedir. Halka ve ilgililere Osmanlı Hükümeti’nde ayrı olarak çalışması ilan ve tavsiye olunmaktadır. Bütün bunların başlıca teşvikçileri Sivas’ta Mustafa Kemal, Konya’da Cemal Paşa’lardır” denilmektedir. Bkz, Bayar, **Ben de Yazdım**, Cilt: 7, s. 73–75.

⁵⁵ Gotthard Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi –Mondros’tan Mudanya’ya Kadar (30 Ekim 1918–11 Ekim 1922)**, TTK Basımevi, Ank–1989, s. 64. ; Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt: 2, TTK Basımevi, Ank–1994, s. 113.

lebileceğine inandırıldığından bahsedilmektedir⁵⁶. Yine Le Temps Gazetesi'nin İstanbul muhabiri, gazetesine gönderdiği mektubunda “*Selanik'te doğan Mustafa Kemal, Talat ve Enver'in en eski arkadaşlarından ve politika arkadaşları ön plana geçerken kendisi şimdiye kadar sivrilememiş, ihtiras sahibi biridir... Enver'in hasmı olduğu söyleniyorsa da İttihatçıdır ve onun ismi altında İttihat ve Terakki Partisi ülkenin idaresini ele geçirmeye çalışmaktadır*”⁵⁷ demektedir ve Fransız kamuoyuna Mustafa Kemal ve hareketini İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı ele geçirmek amacıyla çırpınışları olarak tanıtmaktadır.

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, Damat Ferit Paşa Hükümetleri, Damat Ferit Paşa Hükümetleri yararı basın ve İtilaf Devletleri tarafından kati surette tasfiye edilmesi gereken “*İttihatçı kalıntıları*” olarak görülmektedir. Hatta bu mücadelenin İttihatçıların bir tertibi olduğunu düşünmektedirler.⁵⁸

Damat Ferit Paşa Hükümetleri'nin Millî Mücadele'yi “*İttihatçılık*”la itham etmesini detaylıca irdeledikten sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının “*İttihatçı*” olup olmadıkları hususunda kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Şüphesiz bilinen bir gerçekliktir ki gerek Mustafa Kemal Paşa olsun ve gerekse Kuvâ-yı Milliye'nin bazı lider kadrosu olsun daha önceden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içerisinde bulunmuşlardı. Fakat sırf buna dayanarak Millî Mücadele'yi bir “*İttihatçı dolabı*” olarak nitelendirmek hem mesnetsiz hem de gayr-ı ilmî bir yaklaşım olmaktan öteye gitmeyecektir.

Millî Mücadele Hareketi, İttihatçı bir hareket değildir fakat İstanbul'da, Enver ve Talat Paşaların direktifleri ile kurulan ve İttihatçı bir yeraltı örgütü olan Karakol Cemiyeti tarafından İttihatçı bir hareket haline getirilmeye çalışılmıştır. Karakol Cemiyeti'nin Anadolu'ya silah sevkıyatı gibi hususlarda önemli hizmetleri olmuştur. Fakat daha sonra Millî Mücadele Hareketi'ni bir İttihatçı hareketine dönüştürmeye çalışmış ve bu suretle de Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini tehdit etmiştir.⁵⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın 27/28 Eylül 1919 gecesi Kerim Paşa ile yaptığı telgraf görüşmesinde de “*İttihatçılık*” yakıştırmaları mevzubahis edilmiş

⁵⁶ Zeynep Kerem, **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Millî Mücadele**, Dergâh Yayınları, İst-1982, s. 13.

⁵⁷ Akyüz, ..**Fransız Kamuoyu**, s. 52.

⁵⁸ Eric Jan Zürcher, **Millî Mücadele'de İttihatçılık**, İletişim Yayınları, İst-2003, s. 109-110.

⁵⁹ E.Semih Yalçın,-Salim Koca, **Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi**, Berikan Yayınevi, Ank-2005, s. 61-73.

ve Paşa, “*Asil ve temiz Millî Mücadele’mizin, İttihatçıların son çırpınışları ve kanlı hareketleri olduğunu ve onların parasıyla yürütüldüğünü resmen ve açıktan açığa bütün dünyaya ve yabancı gazetecilere söyleyen bu –Damat Ferit, Adil Bey ve Süleyman Şefik kastediliyor- gafillerdir*”⁶⁰ diyerek İstanbul Hükümeti’ni şiddetli bir şekilde eleştirmiştir. Kaldı ki İstanbul Hükümeti’nin yapmış olduğu “*İttihatçılık*” propagandası epey taraftar toplamış olmalı ki Sivas Kongresi’nde Millî Mücadele’nin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile kati surette bağlantısı olmadığı ısrarla vurgulanmış ve Kongre’ye katılanlar tarafından “*saadet ve selâmeti vatan ve milletten başka hiçbir maksadı şahsî takip etmeyeceğime, İttihat ve Terakki cemiyetinin ihyasına çalışmayacağıma, mevcut fruku siyasyeden hiçbirinin emeli ve siyasiyesine hâdim olmayacağıma vallahi billâhi...*” diye yemin etme gerekliliği duyulmuştur⁶¹. Yine, Yenigün Gazetesi hususî muhabirinin Mustafa Kemal Paşa’ya “*Teşkilât-ı Milliye’nin İttihatçı tahrikâtı olduğuna dair bir rivayet var. Bu husustaki mütalâa-i devletleri ne merkezdedir?*” sualine, Paşa, “*..Binaenaleyh esas maksadımız vatan ve milleti kurtarmak olduğuna göre karşımızda iki muhasım zümre bulunması pek tabii idi. Bunların biri menâfi-i şahsiyesine menâfi-i umumiye’yi feda eden hükümet-i sabıka, ikincisi de inkırazımızı bekleyen bir takım dâhili düşmanlarımızdır. Bunlar cihan nazarında Harekât-ı Milliye’yi kirletmek ve kendilerini kurtarmak için zaman icabı kuvvetli bir silaha malikti. Bu silah ise İttihatçı iftirası idi. Fakat gerek fîliyat-ı milliyemiz ve gerekse hükümetin tebeddülünde gösterdiğimiz bitaraflık cihan efkâr-ı umumiyesinde ihtirasat-ı sefilenden ne kadar münezzeh olduğumuzu ispat etti. Bize İttihatçı diyenler unutupyorlar ki Harekât-ı Milliye bütün millet tarafından icra edilmektedir. Eğer işin içinde İttihatçılık olmak lazım gelse bütün millet İttihatçılıkla itham edilmiş olur. Fazla olarak gerek şimdiye kadar neşrettiğimiz beyan-namelerle ve gerekse umumî kongrede kabul edilen yemin suretiyle, hiçbir fırkaya mensup olmadığımızı ve İttihatçılıkla alakamız bulunmadığımızı kâ-*

⁶⁰ Atatürk, **Nutuk**, s. 123.

⁶¹ M. Müfit Kansu, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, Cilt: 1, TTK Basımevi, Ank-1986, s. 219. ; Ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın İttihat Terakki ile ilişkileri ve “*İttihatçı*” olduğu hakkında tafsilat için, bkz, Fethi Tevetoğlu, “Atatürk-İttihat ve Terakki”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 15, Temmuz-1989, s. 612-623. ; Ayrıca Bkz, Yalçın-Koca, **Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya Geçişi**, s. 21-80. ; Yine millî hareketi İttihatçıların faaliyetlerinden uzak tutma teşebbüsleri hakkında tafsilat için, bkz, Emine Kısıklı, “Millî Mücadele Başlangıcında, Mustafa Kemal Paşa’nın Millî Hareketi, İttihat ve Terakki Faaliyetlerinde Uzak Tutma Teşebbüsleri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 5, Ank-1990, s. 109-127.

inata ilan ettik. Hatta zat-ı şahane bile son beyanname-i hümayunlarında teşkilat-ı milliyenin münhasıran esbab-ı milliyeden mütevellit olduğunu, ilan buyurmuşlardı. Fakat Ferit Paşa Hükümeti yalnız millete değil, (Tan) gazetesi muhabirine de Anadolu harekâtının İttihatçı tahrikâtından mütevellit olduğunu söyledi. Artık böyle bir iddiaya nasıl ehemmiyet verilebilir?”⁶² cevabını vermiş ve İttihatçılık hususundaki düşüncelerini net bir biçimde ifade etmiştir. Fakat Millî Mücadele’yi İttihat ve Terakki’nin yeniden canlandırılmasından başka bir şey olarak göremeyen Padişah ve Hükümet taraftarı kesim tarafından bu yemin ve beyanatlar da kabul görmemiş ve Kuvâ-yı Milliye “İttihatçılıkla” suçlanmaya devam edilmiştir.⁶³ Zaten Padişah ve Hükümet’in Kuvâ-yı Milliye’yi İttihatçılıkla itham etmesindeki temel maksat; halkın Kuvâ-yı Milliye’ye olan güveninin önüne geçmek ve halktaki Padişaha ve Hükümet’e karşı olan güvensizliği kırıp kendi iktidarlarını güçlü tutmaktır. Bunu sağlayabilmek için de dönemin en gözde ithamı olan “İttihatçılık”tan faydalanılmıştır.

Nihayetinde, insanların fikrî bakımdan değişebilecekleri “sosyal bir olgu” olarak karşımızda dururken, Sivas Kongresi’nde, İttihat ve Terakki Cemiyeti lehine bir siyaset takip etmeyeceğine, yalnız ve yalnız vatanın selameti için mücadele vereceğine dair yemin eden ve İttihat ve Terakki’nin yeniden dirilmesi adına bir siyaset takip ettiğini göremediğimiz bir kadroyu “İttihatçılık”la suçlamak doğrusu pek akıl kârı olarak gözükmemektedir.

Bolşeviklik

Damat Ferit Paşa Hükümeti’nin, “Anadolu Hareketi”ni suçlayıcı faaliyetlerinden bir diğeri de onları “Bolşeviklik”le itham etmek olmuştur. Damat Ferit Paşa ve Hükümeti, Kuvâ-yı Milliye’yi sadece “İttihatçılıkla” suçlanmanın yeterli olmayacağını erken fark etmiş ve bu dönemde var olan Bolşevik-Anadolu Hareketi yakınlaşmasını büyük bir fırsat addederek Millî Mücadele Hareketi’ni İttihatçılığın yanında Bolşeviklikle itham etmiştir. Yani,

⁶² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Cilt: 3, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ank-1997, s. 3.

⁶³ Muhaliflerden Mevlanzâde Rifat, “Mustafa Kemal Paşa, Anadolu’da hazırlamaya başladığı kıyamın ilk devrelerinde İttihat ve Terakki’nin zulüm ve yolsuzluklarından, cinayet ve şenatlerinden usanmış olan halka: Bu hareketin devlet ve milleti felaketten felakete sürükleyen İttihat ve Terakki zümresiyle alakası olmadığını, milletin hayat ve memat mücadelesi olan bu kıyamda, İttihat ve Terakki’nin yeri bulunmadığını. Muhtelif yerler ve zamanlarda bağıra bağıra söylemişti” demekte ve “Ne yapalım ki, Paşa’nın fiilleri daima sözlerini tekzip etmiştir” diyerek Millî Mücadele’nin inkâr etmelerine rağmen İttihat ve Terakki teşvikatından ibaret olduğunu söylemektedir. Bkz, Mevlanzade Rifat, **İttihat Terakki İktidarı ve Türkiye İnkılâbının İç Yüzü**, Yedi İklim Yayınları, İst-1993, s. 253.

Millî Mücadele Hareketi'nin, daha güçlü bir mücadele için “*ortak düşman*” olan İtilaf Devletleri'ne karşı Bolşeviklerle ilişki içerisinde olması ve onların desteğini kazanmaya çalışması hem Damat Ferit Paşa Hükümeti hem de Millî Mücadele'ye muhalif basın tarafından Kuvâ-yı Milliye'nin Bolşevik olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Daha doğru bir ifade ile gerek Damat Ferit Paşa Hükümeti gerekse muhalif basın, Millî Mücadele Hareketi'nin Bolşeviklerle olan ilişkilerini bir “*Bolşevik olma*” olarak algılamak zorundaydılar. Çünkü Kuvâ-yı Milliyeciler, Damat Ferit Paşa Hükümeti'ni tanımıyorlardı. Dolayısıyla Damat Ferit Paşa, kendi iktidarını güçlü tutabilmek için Kuvâ-yı Milliye'nin önüne geçmek zorundaydı. Bu noktada Kuvâ-yı Milliyecilerin Bolşeviklerle olan ilişkileri Paşa'ya ve Kuvâ-yı Milliyecilerden rahatsız olanlara yeni bir fırsat verdi. Mesela Damat Ferit Paşa 19 Eylül 1919'de Trabzon Valisi Galip Bey'e çektiği telgrafta, memlekete takım takım Bolşeviklerin girdiğini, Bolşevizm usulünün yayılması için çalıştıklarını ve bunların önüne geçmek için ne gibi tedbirler alındığını Galip Bey'den sormuştur.⁶⁴

En nihayetinde Damat Ferit Paşa Hükümeti, Kuvâ-yı Milliye'nin önüne geçmek için her vasıttan yararlanmaya azamî ölçüde gayret göstermiş ve “*hedef kitleye*” yani halka kendi “*seçilmiş doğrularını*” benimsetmeye çalışmıştır.⁶⁵ Yayınlanan beyannamelere bakıldığı zaman bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır. Nitekim Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin 4 Ağustos 1920 tarihli Takvim-i Vekayi'de yayınlanan beyannamesinde, “...*Usat, Bolşeviklerden istimedat ediyorlar. Millet-i Osmaniye'ye bundan büyük hürmetsizlik olamaz. Mahaza hasâil-i ber-güzîde ve fezâil-i ahlakiyesiyle dünyanın en büyük bir devletini tesîs ve asırlarca idâme etmiş olan afîf ve edîb ve halûk ve necîb ve şeriat-ı garra-yı Muhammediye'ye hürmetkâr Türk kavmi, inkâr-ı hâk ve hakikat, iştirak-ı emvâl ve zevcât, katl-i nüfûs ve gasb-ı emvâl esasına istinâd eden ve insaniyetten ziyâde behîmiyyete mütekarib bulunan bir meslek-i dalâlden ve Bolşevikler gibi Allah'ın ve insanların düşmanlarından istimedat etmez, bi'l-nisbe asgarî beladan azamî belaya ilticâ etmek gibi gafilane ve mecnunâne bir harekete rıza göstermez*”⁶⁶ denilmektedir. Hükümet bu beynamede; Kuvâ-yı Milliye Hareketi'nin her ne sebebe müstenid olursa olsun Bolşeviklerle temas halinde olmasının Millet-i Osmaniye'nin vicdanını sızlattığını dile getirmekte ve nihayetinde Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ni Bolşeviklerin Anadolu'daki uzantı-

⁶⁴ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Cilt: 2, Emre Yayınları, İst-1995, s. 625.

⁶⁵ Karaaslan, ... **Dini Faaliyet ve Propagandanın Rolü**, s. 202.

⁶⁶ **Takvim-i Vekayi**, 4 Ağustos 1336/1920, Nr: 3921.

sı olarak göstererek milletin bu teşkilata gösterdiği ve göstereceği ilginin önüne geçmek istemektedir.

Görüldüğü gibi; Kuvâ-yı Milliye Hareketi Bolşeviklikle itham edilirken beraberinde, destekleyici unsur olması bakımından dinî değerlerde ustaca kullanılmaktadır. Bu cümlemizi te'yîd edecek bir diğer beyanname de, Bolu Mutasarrıfı Osman Kadri tarafından yazılıp dağıtılan 19 Mayıs 1920 tarihli beyanname dir. Bu beyanname "*Ey padişaha, dine, devlete beşyüz sene-den beri sadakati ile dünyayı hayrette bırakmış olan hakiki Müslümanlar*"⁶⁷ cümlesi ile başlamakta ve devamında Kuvâ-yı Milliye Hareketi Bolşeviklikle itham edilip, "*Bolşeviklik namı altında dört yüz senelik din ve devlet düşmanımız olan Moskoflardan çıkmış şeriata aykırı, ve kanuna uymayan bir işe kapılan bir takım eşkıya vatani kurtaracağız diye Anadolu'nun siz saf ve namuslu halkını aldatarak padişahına, Müslümanların Halifesine isyan bayrağı çekmişlerdir*"⁶⁸ denilmektedir. Ayrıca, beyannamede Bolşevikliğin ne demek olduğu hususu da unutulmamakta ve bu hususta da "*Bolşeviklik, paranın, malın, emlak ve arazinin ayak takımı yersiz yurtsuz bir takım haydutlar tarafından yağma edilerek bu haylaz, tembel, cani herifler arasında taksim edilmesi, hiç kimsenin nikâhlı karısı olmayıp her kopuğun her kadını istediği gibi kullanması, çocuklar iki yaşına kadar analarının kucağında kaldıktan sonra alınıp umumhanelerde beslenerek anasız ve baba-sız yetiştirilmesidir ki, ne bir babanın çocuğunu, ne bir evladın ana ve babasını tanımamak demektir*"⁶⁹ denilmektedir. Beyannamede Bolşeviklik yukarıdaki şekilde tanımlandıktan sonra Bolşevikliğin İslam Dini ile uyumsuzacağı ve Anadolu'nun Müslüman halkının gözünde hiçbir değerinin olmayacağı da belirtilmektedir. Bu beyannamede, üzerinde durulan bir diğer husus ise İttihatçı ve Bolşevik olarak nitelendirilen Kuvâ-yı Milliye mensuplarının; haydutluk ve soygunculukla rahat yaşamaya alıştıkları ve bunların, milletin huzurunu düşünecek kimseler değil bilakis vurgun devrinin devam etmesinden başka amaçları olmayan kişiler olarak tanıtılmasıdır.⁷⁰

⁶⁷ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Cilt: 1, Dokuzuncu Basım, Kastaş Yayınevi, İst-2000, s. 72.

⁶⁸ Selek, gösterilen yer.

⁶⁹ Selek, gösterilen yer.

⁷⁰ "...Ancak memleketimiz öteden beri haydutluk ve soygunculuğa alışmış, seferberlik devam ettiği müddetçe vurgun vurarak kanunun üstünde bir amir gibi buldukları yerlerde zorbasına hareket ve rahat yaşamayı, iyş ve işret rezaletini adet etmiş bir takım subaylar ile hapishanelerden firar etmiş yahut her nasılsa yakasını şimdiye kadar kanunun pençesine vermemiş olanlar vardır ki, bunlar milletin ezildiğini, mahvolduğunu, köylerin harap, kadınların dul, çocukların yetim kaldığını düşünmek istemezler. Maksatları her ne nam olursa olsun vurgunculuk devrini devam ettirmektedir". Bkz., Selek, gösterilen yer.

Böylesi propagandaların düzenli bir şekilde yapılabilmesi ve halkın zihninde Kuvâ-yı Milliye'ye yönelik soru işaretlerinin oluşturulması için İngiltere'nin de desteği ile 1921 yılında Anti Bolşevizm ve Anti Kemalizm Cemiyeti teşkil edilmiş ve bu cemiyetler belirtilen gaye uğrunda çalışmalar yürütmüşlerdir⁷¹.

Dönemin matbuatını incelediğimizde “*Bolşeviklik*” mevzuunun da, Millî Mücadele'ye muhalif basın tarafından, halkı bu mücadeleye karşı soğutmak amacıyla ustaca kullanıldığını görmekteyiz. Alemdar Gazetesi Başmuharriri Refii Cevad bir makalesinde, “...*İttihat ve Terakki'nin tarz-ı idaresi memleketi mahvetmekle neticelenmiştir. Memleket bu hale geldikten sonra artık o felaketli idareye idare demek için mecnun olmalı. İttihatçılık bahusus İttihatçılığın Anadolu'daki şimdiki şekli Bolşevikliğin kıpkızıl bir şeklidir*” demekte ve Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ni bu suretle en ağır şekilde itham etmiş olmaktadır. Refii Cevad aynı makalenin devamında ise, “*âlem-i insaniyet bu yeni canavarların kafasını ezmek için sarf-ı mesaî ediyor*”⁷² diyerek hem halkın Kuvâ-yı Milliye Hareketi'nden uzak durmasını öğütlemiş olmaktadır hem de akl-ı selîm olan herkesin bunların yok edilmeleri için çaba harcadığını dile getirmekte ve dolayısıyla da Kuvâ-yı Milliye'nin yok edilmesinin insan olmanın bir gereği olduğunu belirtmiş olmaktadır. Alemdar Gazetesi'nde çıkan Hafız İsmail imzalı bir diğer makalede de, “...*Diün nasıl Alman istibdad-ı askerisini almakla bu gün müzmahil oldu isek şimdi de Rus Bolşevikliğine can atmakla yarın sahife-i âlemden tamamıyla silinmek istiyoruz. Revâub-ı ictimaiyemiz içinde bizi en ziyade tutan din-î Hilafet iken Bolşeviklikle her şeyden evvel bunları ayaklar altına almak mecnunâne, akurâne çiğ-nemek emelindeyiz. Karşımızda, başımızda kimler bulunduğundan ise habermiz yok*”⁷³ denilmektedir. Ayrıca hilafetin Türklerde, İstanbul'un da hilafet merkezi olarak kalmasının sağlanmasının en birinci ve en mukaddes gaye olduğu dile getirilmekte ve bunun temini için de İngiltere, Fransa ve İtalya'nın yardımlarına muhtaç olduğu vurgulanmaktadır. Bu cümleyi teyit eder bir başka makalede de, “*Bolşeviklik çukuruna yuvarlanan Ankara'nın arkasından ayrılmalıyız. Büyük devletlerle özellikle İngiltere ile uzlaşmalıyız*”⁷⁴ de-

⁷¹ Mesut Aydın, “Millî Mücadele Dönemi'nde Anadolu'ya Giriş ve Çıktıları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 5, Ank-1990, s. 25.

⁷² Alemdar, Refii Cevad, “Bolşevik Avı”, 29 Eylül 1335/1919, Nr: 187-1587.

⁷³ Alemdar, Hafız İsmail, “Bizi Nereye Götürüyorlar?”, 5 Mart 1336/1920, Nr: 444-2744.

⁷⁴ Peyam-ı Sabah, 2 Ağustos 1337/1921. Bkz, Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt: 3, TTK Basımevi, Ank-1995, s. 636.

nilmektedir. Mahir Said imzalı makaleye baktığımızda, burada da İtilaf Devletleri'nin birkaç defa bizi Moskof zulmünden kurtardığından bahsedilmekte, Kuvâ-yı Milliye, “*bu milletin bu memleketin ezeli düşmanı olan Moskoflarla*” birleşmekle suçlanmakta ve “*Moskoflarla neden birleşildi?*” yönündeki suale de “*Çünkü İttihat ve Terakki öyle istiyor, çünkü ağalar harp istiyor*”⁷⁵ şeklinde cevap verilmektedir.

Mustafa Sabri Alemdar Gazetesi'nde yayınlanan beyanatında, İttihatçılarla Bolşeviklerin birbirlerine benzediklerini, her ikisinin de milletin servetlerini zorla ele geçirmek için çaba harcadıklarını iddia etmekte ve “*Bolşevikler münevverleri ve zenginleri kesiyorlarmış... Kuran-ı Kerim insanların servet ve maişet itibarıyla derecât-ı muhtelif ve mütefarık üzere halk oluduklarını*”⁷⁶ beyan ettiğini söylemektedir. Yine Mustafa Sabri “*din-i İslam'ın Bolşevik aleyhtarı olduğu*” yönünde fetva da vermiştir⁷⁷. Nitekim Millî Mücadele karşıtı propagandalarda “*Bulaşıklar (Bolşevikler) geliyor! Allah'ı, mabudu tanımıyorlar. Ahaliyi kesip herkesin malını yağma ediyorlar*”⁷⁸ gibi sloganlar kullanılmıştır. Yine, Hendek ve Düzce isyanlarında Yirmidördüncü Fırka Kumandanı Mahmut Bey isyanı bastırmak için Hendeğe geldiğinde, Düzce'deki isyana katılan Hendeklilerden bir kısmı, civar köylerde “*Bolşevikler Hendeği bastı. Kadınlarımızı ve kızlarımızı çırılçıplak hamamlara doldurdular. Müslümanlık ve namusumuz tehlikededir. Allah'ını seven Hendeğe koşsun*”⁷⁹ diye propagandalar yapmışlardır. “*Anadolu Ahalisi Nazarında Kemaliler*” başlıklı bir yazıda ise, “*...Halk “İnsan padişahına isyan ederse nasıl iyi bir Müslüman olduğunu iddia edebilir” demektedir. Karadeniz'in Doğu kısmına hâkim olan Kemâliler, bu düşüncüyü tamamıyla biliyorlarsa da, bu gün cebir ve şiddet yoluna girmiş olduklarından siyasetlerine devam etmektedirler. Fakat Ankara'dakiler, vaziyetin müdafaası kabil olmadığını bilmek ve telkin etmekle beraber, kendilerini ebediyen mahvolmuş bildiklerinden, Avrupa'nın mahvolması için Bolşevik istilasını davet etmeye uğraşıyorlar. Nasıl oluyor da bunlar bu hareketin İstanbul'un kaybolması ile sonuçlanacağını görmüyorlar? Bolşevik olunca Rus olmamak icap etmez. Her Rus'un kalbinde de ölmez bir arzu ile İstanbul hâkimiyeti vardır. Sakın Kemalistler Moskova*

⁷⁵ Alemdar, Mahir Said, “Vaziyet Vahimleşiyor”, 11 Haziran 1337/1921, Nr: 74.

⁷⁶ Salih Tunç, *İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918–1920)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İst–1999, s. 320.

⁷⁷ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt: 2, s. 296.

⁷⁸ Karaaslan, ... *Dini Faaliyet ve Propagandanın Rolü*, s. 202.

⁷⁹ Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, s. 400.

idarecilerinin elinde bir oyuncaktan başka bir şey olmasınlar?”⁸⁰ denilmektedir. Yine aynı yazıda, Anadolu halkının kahir ekseriyetinin Kuvâ-yı Milliyecileri beğenmedikleri üzerinde durulmakta, Kuvâ-yı Milliyeciler Anadolu’nun masum halkını cebren Bolşevikleştirmeye çalışmakla suçlanmakta ve halkın bu tür girişimlere muhalif olduğu dile getirilmektedir.⁸¹

Bir makalede de, Mustafa Kemal Paşa, Leninlerle, Grininlerle, Enverlerle ve Cemallerle aynı kefeye konulmakta ve hepsine birden “*zorba ve eşkıya elebaşı*” denilmektedir.⁸² Kuvâ-yı Milliye Hareketi mensupları, Bolşeviklerle aynı kafayı taşıyan serseriler olarak nitelendirilmekte ve acilen bu eşkıyaların önüne geçilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁸³ Hakkı Halit imzalı bir makalede de Ankara Hükümeti’nin Bolşeviklerle ilişkileri eleştirilmekte ve şöyle denilmektedir: “*Fazla olarak istiklâl-i tâm diye bağarmakta olan Ankara yârânının diğer taraftan Bolşevikler ve bu yoldan Almanlar ile akd-ı mukâvele ettikleri tahakkuk ediyor ki bu da başlı başına umum-u dünya için bir tehlikedir... Fakat Ankara’dakiler kimi aldatıyorlar? Kim aldatıyor? Bolşevikler ve Almanlarla akd-ı muahede eden istiklal-i tâmcıların, bu yalancı siyasetçilerin yaktıkları mum ancak yatsıya kadar yanar. Yatsı da geldi, geçiyor*”⁸⁴ Muhalif yazarlardan Ömer Kâzım “*L’Aventure Kémaliste*” adlı eserinde “*Her şey gayet açıktır. Biz her şeyi gayet açıklıkla tespit ettik ve söyledik. Bu bir Alman-Bolşevik oyunudur. Kemalistler de onların gözü kapalı uşaklarıdır. Onlardan gelecek emirleri uygulamaktan başka bir şey yapmazlar*”⁸⁵ demektedir ve Millî Mücadele’nin Bolşeviklerin direktifleri ile yönetildiğini iddia etmektedir. Nitekim halkın bir kısmı, gerek bu sloganlar ve kışkırtıcılık faaliyetleri gerekse de Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın olum-

⁸⁰ K. Zeki Gençosmanoğlu, -N. Ahmet Banoğlu, **Atatürk Ansiklopedisi, Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi**, Cilt: 5, May Yayınları, İst-1971, s. 183.

⁸¹ Gençosmanoğlu, **Atatürk Ansiklopedisi**, Cilt: 5, s. 183.

⁸² **Alemdar**, Aydede (Refik Halit), “Nakş-ı Ber Âb –Lenin Yerine Grinin-“, 3 Kanun-ı Sani 1336/1920, Nr: 383–2683.

⁸³ **Alemdar**, 1 Nisan 1336/1920, Nr: 170–2770.

⁸⁴ **Alemdar**, Hakkı Halid, “Kimi Aldatıyorlar?”, 16 Haziran 1337/1921, Nr: 79.

⁸⁵ Ömer Kazım, “22 Haziran 1921 tarihli Alman basınında yer alan ve Rus Hükümeti tarafından III. Enternasyonalin başkanlarına gönderildiğini belirttiği bir talimatta şöyle denildiğini yazıyor: “Türkiye’de III. Enternasyonal için mücadele edeceğiz. “Milliyetçi” bayrak bizim maskemiz ve paravanımız olacak. Şu sloganı kullanacağız: Kahrolsun Sévres! Kahrolsun Müttefikler! Bu hareket kolayca Bolşevizm’e dönüşecek. Türk Paşa’sı farkında olmadan onun ateşli bir savunucusu olacak”. Ömer Kazım, “Almanya gibi Rusya’nın da Ankara üstünde yer aldığını ve bir kısım talimatların da Moskova’dan geldiğini iddia etmektedir: “Moskova, Kemal’in hükümetini her zaman denetim altında tutmaktadır. Onun bakanları da zaten Moskova’nın “Komiserleri”dir. Bolşevizm’in ajanları ile Kemal’in hükümeti arasında çok samimi bir işbirliği vardır”. Bkz, Durmuş Yılmaz, “...**Ömer Kazım ve İki Kitabı**”, s. 143–145.

suz propagandaları neticesinde “*Mustafa Kemal’in İttihatçılığı yeniden kuracağı ve Bolşeviklik getireceği korkusu*”na kapılmıştır⁸⁶. Bu hususta M. Şefik Aker, hatıratında şunları söylemektedir: “*Başta İngiliz Papazı Frug (Frew) olarak Hürriyet ve İtilaf ve sair muhalif partiler birleşerek [18–10–1335 Atatürk’ün istihbarat şifresinden] Anadolu’daki Hürriyet ve İtilaf teşkilatı vasıtasile yaptıkları gizli teşkilat ile Anadolu halkı üzerinde propagandalar yapturdular. Kimisi bu hareketin İttihatçı hareketi olduğunu, kimisi Atatürk’ün ve onun teşkilatını Bolşevik yapmak için olduğunu yaymağa bu veçhile milleti zehirlemeğe başladılar ve Anadolu’da bazı valiler Ferid Hükümeti’nden aldığı talimat ile Atatürk’ün teşkilatı aleyhine halkın bazı saf ve şuursuzlarını silahlı olarak bir bir ayaklandırdılar*”⁸⁷. Propagandaların başlıcaları, güya Kuvâ-yı Milliye ve Atatürk memlekette Bolşeviklik yapmak istiyorlarmış, halkı soyuyorlarmış, memleketi felakete sokan İttihatçılığı yayıyorlarmış gibi şeylerdi.”⁸⁸

Millî Mücadele Hareketi’ne yöneltilen “*Bolşeviklik*” suçlamalarından bahsedildikten sonra devamında, bu hareketin Bolşevik olup olmadığı hususunda da kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Buradan hareketle, mesela İttihatçılık bahsinde de değinilen Mustafa Kemal Paşa ile Kerim Paşa arasındaki telgraf görüşmesinde “*Bolşeviklik*” mevzuu da değerlendirilmiş ve Mustafa Kemal Paşa bu hususta, “*Memleketimize takım takım Bolşeviklerin girdiğini ve Millî Mücadele’nin bir Bolşevik mücadelesi olduğunu resmî olarak ilan eden ve yayan -Damat Ferit, Adil Bey ve Süleyman Şefik kastedilmektedir- bu bahtsızlardır*”⁸⁹ demiş ve Bolşeviklik suçlamasının aslının olmadığını vurgulamıştır. Yine Alemdar Gazetesi’nde yayınlanan “*Anadolu Bolşevikliği Kabul Etmemiş*” başlığıyla yayınlanan Yusuf Kemal Bey’in Paris’te verdiği bir demeçte “*Ankara Büyük Millet Meclisi ekseriyeti (Moskova’da) bir müzaheret aramış ise de Anadolu’nun Bolşevikliği kabul etmiş olduğunu iddia ve beyan eylemek nâ-bihengâm olduğu*”⁹⁰ belirtilmektedir. Bolşeviklik hususunda gerçek olan şudur ki, Ankara Hükümeti Bolşeviklikle değil, Bolşevik Hükümeti ile ilişkiler kurmak istemiştir.⁹¹

⁸⁶ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri –Yakın Tarihimizin Gerçekleri-*, Milliyet Yayınları, İkinci Basım, İst–1998, s. 30.

⁸⁷ M. Şefik Aker, **57. Tümen ve Aydın Millî Cidali**, Cilt: 3, İstanbul Askerî Matbaası, İst–1937, s. 105.

⁸⁸ Aker, **aynı eser**, Cilt: 3, s. 113.

⁸⁹ Atatürk, **Nutuk**, s. 123.

⁹⁰ **Alemdar**, 11 Haziran 1337/1921, Nr: 74.

⁹¹ Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Başbakanlık Basımevi, Ank–1973, s. 227.

Londra Konferansı'na T.B.M.M. Hükümeti adına Heyet Başkanı olarak katılan Bekir Sami Bey Tan Gazetesi'ne verdiği demeçte, "...*Bolşevizm'e gelince, Moskova'dan avdet etmiş olmak münasebetiyle kesin söyleyebilirim ki Türkiye hiçbir zaman Bolşevik olmadı ve olmayacaktır. Biz komşularımızın umur-ı dâhiliyesiyle meşgul olmaklığımız lâzım geldiğini kabul ediyoruz. İşte bu sebepten dolaydır ki, tarz-ı idaremizdeki itilaf bizi Ruslar ile hüsn-ü münasebatta bulunmaktan men edemez. Bütün garp aleyhimizde idi. Şarktaki komşularımızı da aleyhimize çevirmemek çaresini aradık. Sovyetlerle müşterek hareketimiz buna inhisar ediyor*"⁹² demektedir ve bu demeç Ankara Hükümeti'nin kesinlikle Bolşevik olmadığını ifade etmektedir. Burada da görüldüğü gibi Millî Mücadele Dönemi'nde Bolşeviklerle iyi ilişkiler içerisinde olmanın bir zorunluluk olduğunun altı çizilmektedir. Mehmet Akif (Ersoy)'un da Sebîlürreşâd'da yayınlanan bir vazında Bolşeviklikle ilgili şunlar anlatılmaktadır: "*O halde bizim Bolşeviklerden korkmamıza mahal olmadığı gibi, Bolşevik olmaya da ihtiyacımız yoktur. Biz elimizdeki şeriatın ahkâmına, esâsât-ı fâzılasına tamamıyla sarıldığımız gün yakamızı kurtarmış oluruz. Evet, düşmanın düşmanı dost olmak itibariyle müşterek, mütekebil menâfi dairesinde Bolşeviklerle ittifak edebiliriz. Garbın âlem-i beşeriyeti, bilhassa biz Müslümanları ezme için kuvvet almakta oldukları o melun zulüm müesseselerini yıkmak hususunda Bolşeviklere yardım da ederiz. Böyle bir ittifaktan biz ne kadar istifade edersek, Ruslar da o derece müstefit olacaklardır.*"⁹³

Millî Mücadele Hareketi'nin Bolşeviklerle olan ilişkileri neticesinde Moskova, Millî Mücadele Hareketi'ni Bolşevikleştirmek için çaba harcamıştır. Çerkez Ethemle istediklerini gerçekleştiremeyen Ruslar yönlerini Enver Paşa'ya çevirmişler ve Enver Paşa'yı Millî Mücadele Hareketi'ne alternatif bir lider olarak devreye sokmaya çalışmışlardır. Ankara Hükümeti'nin yerinde tedbirleri ile bu sorun atlatılmıştır.⁹⁴

Sahte Milliyetperverlik, Asilik, Dinsizlik Vb. İthamlar

Kuvâ-yı Milliye'ye yöneltilen ithamlardan bir diğeri de Kuvâ-yı Milliyeçilerin milliyetçiliklerinin sahte olduğudur. Sultan Vahdettin'in Takvim-

⁹² *Peyam-ı Sabah*, 28 Şubat 1337/1921, Nr: 11235, Bkz, Tunç, ...*İstanbul Basını*, s. 410.

⁹³ Mehmet Kaplan,-İnci Enginün ve Diğeri, *Devrin Yazarlarının Kalemıyla Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*, Cilt: 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, İst-1981, s. 385.

⁹⁴ Mustafa Balcıoğlu, *İki İsyân-Koçgiri, Pontus- Bir Paşa -Nurettin Paşa-*, Nobel Yayınları, Ank-2000, s. 62.

i Vekayi'de yayınlanan Hatt-ı Hümayun'unda, "...milliyet namı altında ikâ' edilmiş iğtişâşât"ın ülkenin vaziyet-i siyasesini altüst ettiğinden bahsedilmekte ve bu hâl-i isyanın ne suretle olursa olsun derhal önüne geçilmesi gerektiği vurgulanmaktadır⁹⁵. Nitekim Damat Ferit Paşa'nın dördüncü defa sadarete gelişinin hemen akabinde neşredilen Hükümetin Beyannamesi'nde de "...Bu halde Teşkilât-ı Milliye denilen harekât-ı bâğiyâne, hem Anadolu'yu korkunç bir istilaya uğratmak hem de devletin başını gövdesinden ayırmak felaketini hazırlıyor. Bu gün millet-i Osmaniye'nin en büyük düşmanları, yalancı milliyet davasıyla şahsî ihtiraslarına vatan ve milleti feda edenlerdir..."⁹⁶ denilmekte ve Kuvâ-yı Milliyeciler milletinin önündeki en büyük engel olarak tasvir edilmektedir. Yine Kuvâ-yı Milliyeciler, "ahaliden cebren para toplamak, zecren asker almak, para vermeyenlere ve böyle fena bir maksatla askerliği kabul etmeyenlere eziyet etmek, öldürmek, köyleri basıp yağma etmek, köyleri hatta kasabaları vurmak gibi fezaht"lar yapmakla itham edilmektedirler⁹⁷. Kuvâ-yı Milliye Hareketi, Dâhili Nazırı Ali Kemal'in bir tamiminde de "Anadolu'da yeniden şekavet ve yağma devrini açanlar..."⁹⁸ olarak nitelendirilmektedir. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin 4 Ağustos'ta yayınlanan beyannamesinde ise, "Hükümet-i hâzıra, usatın tenkili ve Anadolu'da asayişin iadesi suretiyle yalnız Devlet-i Osmaniye'nin bakiye-i mevcudiyetini istihlas değil kendilerine inkıyat etmeyen köyleri, şehirlere, ihrak-ı bi'n-nar eden, kadın, çocuk ve ihtiyar binlerce efrad-ı milleti katl ve itlaf ile damen-i insaniyeti ve sebebiyet verdikleri ecnebi harekâtı karşısında bilâ-hicap firar ile milletimizin hasail-i bergüzîdesinden olan şöhrat-ı şecâatini lekedâr eden ve fakat müdafaasız milleti itlaf ve yağmadan çekinmeyen bu şayan-ı nefret erbâb-ı isyanın harekât ve şekâvetkârânelerinden millet-i ma'sume-i Osmaniye'nin bekâyâ-yı ırz, can ve malını kurtaracak ve şüunun kahr-ı gûnagûnu altında ezilen huzur ve rahatını iade ettikten sonra terakkiyat-ı medeniye ve maddiye ve maneviyeleri esbabının istihzarına tevessül eyleyecektir"⁹⁹ de-

⁹⁵ Takvim-i Vekayi, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 3824. ; Hatt-ı Hümayun'un mahiyeti hakkında tafsilat için, bkz, Osman Akandere, "11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâyi'de Kuvâ-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 24, Ank-2003, s. 425-440.

⁹⁶ Takvim-i Vekayi, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 3824.; Alemdar, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 480-2780.

⁹⁷ Takvim-i Vekayi, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 3824.; Alemdar, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 480-2780.

⁹⁸ Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Bateş Yayınları, İst-1998, s. 200.

⁹⁹ Takvim-i Vekayi, 4 Ağustos 1336/1920, Nr: Nr: 3921.

nilmektedir. Ayrıca Kuvâ-yı Milliye Hareketi; gerek devletin resmî yazışmalarında gerekse de matbuatta Kuvâ-yı Gayr-ı Milliye, Kuvâ-yı Bağıye, sergerde, şekavet ehli, Kemali Çeteleri ve Anadolu'nun yeni Celâfleri gibi ithamlara maruz kalmıştır¹⁰⁰. Osmanlı Arşivi'nde bu dönemi konu eden birçok belge “*Kuvâ-yı Milliye namı altında çıkarılan fitne ve fesat...*”¹⁰¹ gibi cümlelerle başlamakta ve daha metnin başında onların millîlikle alakalarının olmadığı bilakis fitne ve fesat ehli kişiler oldukları vurgulanmaktadır.

Kuvâ-yı Milliye'nin gayr-ı millî bir hareket olduğu propagandasına dönemin muhalif basını ciddî manada destek vermiş ve muhalif basın yazarları tarafından Kuvâ-yı Milliye aleyhinde birçok makale kaleme alınmıştır. Alemdar'da çıkan bir yazıda “*O meşum İttihat Hükümeti devrildikten sonra daha menhus bir şekli irâe eden Teşkilât-ı Milliye maskaralığı memleketin hâkimi oldu*”¹⁰² denilmekte ve bu yazıda görüldüğü üzere Kuvâ-yı Milliye Hareketi maskaralık olarak dikkatlere sunulmaktadır. Ali Kemal imzalı bir makalede; Harekât-ı Milliye'nin cirmi kadar yer yakacağı ve yaktığı yerin de Anadolu olacağı vurgulanmakta ve Kuvâ-yı Milliye'nin iç yüzü “*hırs, heva, ihtiras ve perişandır*”¹⁰³ denilmektedir. Aynı yazar bir başka makalesinde de, “*Veyl o zorbalara ki, onlar bir manada kurun-ı vustada Cengizlerin hayaliyle, Timurların tasavvuruyla yaşıyorlar*”¹⁰⁴ demektedir ve Kuvâ-yı Milliye'yi ahaliyi katleden ve Anadolu'yu kana bulayan bir teşkilat olarak nitelemektedir. Yine Alemdar'da yayınlanan Malatya Mutasarrıfı ile yapılan bir mülâkatta; “*Harekât-ı Milliye hakkında ne düşünüyorsunuz?*” sorusuna, Mutasarrıf, “*değil bir kaza veya vilayeti fakat bir karış toprağı için bile büyük fedakârlıklar yapılmasını çok faziletli ve mukaddes bir vazife biliyorum. Fakat Harekât-ı Milliye bayrağı altında temiz ve namuslu ahalimize yine çok acı bir facia temaşa ettirilmesi endişesi beni titretiyor*”¹⁰⁵ demektedir, Anadolu'nun harabe halinde olduğunu dikkatlere sun-

¹⁰⁰ Matbuatta da Kuvâ-yı Milliye aleyhine kaleme alınmış birçok yazı bulmak mümkündür. Bunlardan birkaçı: **Alemdar**, 20 Nisan 1336/1920, Nr: 488–2788.; **Alemdar**, Refii Cevad, “Kuvâ-yı Gayr-ı Milliye Suya Düşükten Sonra”, 2 Mayıs 1336/1920, Nr: 496–2806.; **Peyam**, Ali Kemal, “Kimi Aldatıyorlar”, 28 Eylül 1335/1919, Nr: 297–55.; **Peyam**, Ali Kemal, “Gayr-ı Meşru Kuvvetler”, 21 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 351–109.; **Alemdar**, Refii Cevad, “Turancılar ve Türkler Amma Hakiki Türkler”, 20 Eylül 1335/1919, Nr: 178–1578.

¹⁰¹ Birkaç misal için, bkz. **BOA, BEO**, Umumi No: 347778.; **BOA, BEO**, Umumi No: 348153.; **BOA, BEO**, Umumi No: 348255.

¹⁰² **Alemdar**, 4 Nisan 1336/1920, Nr: 473–2773.

¹⁰³ **Peyam**, Ali Kemal, “Harekât-ı Milliye'nin İç Yüzü”, 14 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 344–102.

¹⁰⁴ **Peyam**, Ali Kemal, “İntibah İçin Hürriyet İster”, 29 Eylül 1335/1919, Nr: 298–56.

¹⁰⁵ **Alemdar**, 1 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 320–2621.

makta ve ahaliyi kan dökmeye mahkûm etmenin bir hayrının olmayacağını vurgulamaktadır. Aynı mülâkatta, Harekât-ı Milliye'ye katılmayanlara nasıl davranılıyor yönündeki suale ise Mutasarrıf, “*işte beni en çok müteessir eden noktalardan biri. El'ân vahşi usuller, gayr-ı insanî muameleler, medeniyeti tahcîl edecek tarz ve hareketler bütün kuvvet ve manasıyla hükümü fermadır. Teşkilâta mutavaat etmeyen me'murin öldürülüyor, hapis ediliyor ve darp olunuyor ve malları yağma ediliyor*”¹⁰⁶ diye cevap vermiş ve bu beyanatıyla Kuvâ-yı Milliye'yi en ağır şekilde itham etmiştir.

Muhelif basın incelendiğinde yukarıdaki yazıda anlatılan görüşleri destekleyen birçok yazı bulmak mümkündür. Mesela Refii Cevad, “*Kuvâ-yı Milliye işi idama kadar dayandırdı. Kan içiyor. Millet bu canavarların teker teker yakalanıp demir kafesler içinde teşhir edilecekleri günü görecek mi?*”¹⁰⁷ demektedir. Yine, bir diğer makalede de, Kuvâ-yı Milliye gayr-ı millî bir hareket olarak tasvir edilirken “*bu millet düşünmez mi ki şimdi müdafaa-i milliye davasına kalkışan bu pervasızların nazarında Türklerin hayatları hiç hükmündedir*” denilmekte ve devamla “*bu toprakta düşman parasıyla çalışanlar(m) da bu millete ancak bu derece ihanet*”¹⁰⁸ edebilecekleri vurgulanmaktadır. Aynı yazar bir başka makalesinde de, eğer Kuvâ-yı Milliye'den memleket için en ufak bir hayır umsaydık o harekete katılmayı bir vazife-i vataniye addederdik demekte ve işin iç yüzünün öyle olmadığını belirtmektedir¹⁰⁹. Mustafa Sabri imzalı bir makalede de, Kuvâ-yı Milliye'nin Türkiye'de esas milleti teşkil eden ahali kuvvetine değil, askerî kuvvete istinat ettiğini söylenmekte, Kuvâ-yı Milliye Hareketi militarizm şebekesi olarak tanıtılmakta ve “*millet namına yükselen sadâ, bu Harekât-ı Milliye'yi idare edenlerin sadâsı olduğu cihetle*” bunların milliyetperver olarak tanınmasının hiç doğru olmayacağını vurgulanmaktadır¹¹⁰. Refii Cevad da, memlekette şekavetin müdahilleri olanların (Kuvâ-yı Milliye) kendilerini milliyetperver ve vatanperver olarak tanıttıkları, dolayısıyla da kendilerine millî bir süs verdikleri üzerinde durmakta-

¹⁰⁶ **Alemdar**, 1 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 320–2621.

¹⁰⁷ **Alemdar**, Refii Cevad, 26 Nisan 1336/1920, bkz, Sarıhan, ...**Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, s. Cilt: 3, s. 11–12. ; Refii Cevad bir başka makalesinde de Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ni caniler ve celâllardan mürekkep bir teşkilat olarak aktarmakta ve Kuvâ-yı Milliyecilerin kasabaların haraca bağladığından bahsetmektedir. Bkz, **Alemdar**, Refii Cevad, “Kuvâ-yı Gayr-ı Milliye Suya Düşükten Sonra”, 2 Mayıs 1336/1920, Nr: 496–2806.

¹⁰⁸ **Peyam**, Ali Kemal, “Kimi Aldatıyorlar”, 1 Teşrin-i Sani 1335/1919, Nr: 297–55.

¹⁰⁹ **Peyam**, Ali Kemal, “Vaahdet-i Milliye Lazımdır ve Mümkündür, Fakat”, 23 Kanun-ı Evvel 1335/1919, Nr: 383–141.

¹¹⁰ **Alemdar**, Mustafa Sabri, “Hurâfâtın Hakikate”, 21 Mart 1336/1920, Nr: 459–2759.

dır¹¹¹. Yine Kuvâ-yı Milliye aleyhinde yayınlanan bir yazıda da; milliyetçi denilen Kuvâ-yı Milliye mensupları eğer zerre kadar vatanın selametini düşünüyor olsalardı İtilaf Devletleri'nin arzularına uygun hareket etmeleri icap ederdi¹¹² mealinde görüşler öne sürülmektedir. Hatta İtilaf Devletleri'nin insafli oldukları ve Mütareke'den sonra Osmanlı Devleti için hayat hakkı tanyacakları üzerinde durulmakta fakat devlet ve millet düşmanlarının Teşkilât-ı Milliye namıyla Anadolu'da İtilaf Devletleri'ne karşı giriştikleri mücadele yüzünden bunun gerçekleşemediği belirtilmektedir.¹¹³ Bir başka makalede de, “*Bu kuvvetlerin o haris, o muhteris, müfteris sergerdeleri göz önüne getirilsin. Türklükten, Osmanlılıktan, Anadolu'luktan neslen, ruhen ne derece uzaktırlar derhal görülür. Mustafa Kemal'in hırsından, ihtirasından, zevkenden başka düşünce bilmez Selanik yadigârı olduğunu öğrenmeyen kalmadı*”¹¹⁴ denilmekte ve görüldüğü gibi bu makalede Kuvâ-yı Milliye'nin Türklükle ilgisinin olmadığı vurgulandıktan sonra hareketin lideri konumunda olan Mustafa Kemal Paşa'nın şahsına saldırılmakta ve bu yolla Kuvâ-yı Milliye Hareketi yıpratılmaya çalışılmaktadır.

Bu dönemde muhalif kesim Mustafa Kemal Paşa'yı, giriştiği Millî Mücadele dolayısıyla maceracılık ve delilikle itham etmiştir.¹¹⁵ Alemdar'da yayınlanan “*Kuvâ-yı Milliye Çeteleri Hükümete Müdahale Etmiyor mu?*” başlıklı yazıda da; Kuvâ-yı Milliye'nin İstanbul Hükümeti'ne müdahale ettiğinden ve gayr-ı meşru bir hareket olduğundan bahsedilmektedir.¹¹⁶ Ali Kemal'in Kuvâ-yı Milliyeciler aleyhine şu makalesinde söylediği sözler Kuvâ-yı Milliyecilere olan düşmanlığın boyutunu gözler önüne sermektedir: “*Teşkilât-ı Milliye sergerdeleri, bu mahlûklar kadar başları ezilmek ister yılanlar tasavvur edilemez. Düşmanlar onlardan bin kere iyidir.*”¹¹⁷

Millî Mücadele'ye gönül veren insanların Anadolu'da düşman işgaline karşı giriştikleri mücadelenin İstanbul edebiyatındaki adı ise “*haydut çeteleri*”dir.¹¹⁸ Refii Cevad'ın bir makalesinde ise Kuvâ-yı Milliye Hareketi

¹¹¹ Alemdar, Refii Cevad, “Bu da Ne Demek?”, 25 Şubat 1336/1920, Nr: 435–2735.

¹¹² Alemdar, 4 Nisan 1336/1920, Nr: 473–2773.

¹¹³ Alemdar, 23 Mart 1336/1920, Nr: 461–2761.

¹¹⁴ Peyam-ı Sabah, Ali Kemal, “Sergerdelerin Milliyetleri”, 13 Nisan 1336/1920, Nr: 495–10925.; “Mirliva Mustafa Kemal Paşa halkta hâsıl olan bu galeyandan, resmî vazifesini unutarak şahsı ve mensubu olduğu grup için istifade kaydına düşmüştü”. Bkz, Mevlanzâde Rifat, ...**Türkiye İnkılâbının İç Yüzü**, s. 296.

¹¹⁵ Mevlanzâde Rifat, ...**Türkiye İnkılâbının İç Yüzü**, s. 261.

¹¹⁶ Alemdar, 15 Mart 1336/1920, Nr: 453–2753.

¹¹⁷ Peyam-ı Sabah, Ali Kemal, “Padişahın ve Hükümetin Etrafında”, 23 Nisan 1336/1920, Nr: 505–10935.

¹¹⁸ Atay, **Çankaya**, s. 200.

Celâlîlerle özdeşleştirilmekte ve “*Celâlîler gibi türeyen sergerdeler kuvveti zavallı milleti kana ve ateşe boğuyor*”¹¹⁹ denilmektedir. Kuvâ-yı Milliye-cilere, Celâlîler yakıştırması Ali Kemal tarafından da kullanılır ve 1 Kasım 1919 tarihli Peyam’da yayınlanan “*Kimi Aldatıyorlar*” adlı makalesi, “*başında Mustafa Kemal olduğu halde Anadolu’nun yeni Celâlîleri...*”¹²⁰ suçlamasıyla başlar. Dahası, “*...Teşkilât-ı Milliye’yi kahr ve tenkil etmek millet için mevcudiyet meselesi olmuştur. Dâhildeki Müslümanlar bilmelidirler ki o habislere husumet edenler dine, halifeye, millete unutulmaz hizmetlerde bulunmuş olacaklardır*”¹²¹ denilerek halk, Kuvâ-yı Milliye’ye karşı kışkırtılmaya çalışılmaktadır.

Damat Ferit Paşa, dördüncü sadaretinde, bütün gayretine rağmen üstesinden gelemediği Kuvâ-yı Milliye Hareketi’ni bu kez Şeyhülislam Dürrîzâde Abdullah Efendi’nin vasıtasıyla “*Fetvâ-yı Şerife*”¹²² yayınlamak suretiyle tenkil etmeye çalışılmaktadır. 11 Nisan 1920’de başta Takvim-i Vekayi olmak üzere gazetelerde yayınlanan bu fetvalar, devletin Kuvâ-yı Milliye’ye bakışı ve Kuvâ-yı Milliye’nin tenkili için başvurulacak yolları belirtmesi bakımından mühimdi. Dürrîzâde’nin vermiş olduğu fetvalarda; Kuvâ-yı Milliye hareketi eşkıya kuvvetleri olarak nitelendirilmekte, Anadolu ile İstanbul arasındaki bağları koparmak, halifenin yüceliğini zedelemek, padişaha itaatsizlik etmek, mevcut düzeni zorla değiştirmeye kalkışmak, halktan zorla mal ve eşya toplamak, halkı zorla kendine asker etmek ve nihayet vatanın birlik ve bütünlüğünü bozmakla suçlanmakta ve hüküm olarak da bu asilerin öldürülmelerinin dinen farz olduğu vurgulanmaktaydı.¹²³ Şüphesiz bu fetva ile halkın dinî hassasiyetinden faydalanılmaya çalışılmakta ve “*Anadolu Hareketi*”ne karşı taarruza geçmenin dinî bir gereklilik olduğu Müslümanların dikkatlerine sunulmaktadır. Nihayetinde halkı Kuvâ-yı Milliye aleyhine harekete geçirmek ve kendilerinin tenkil edemediği “*Anadolu Hareketi*”ni milletin tenkil etmesini sağlamaya çalışılmaktadır. Mehmet Arif Bey hatıratında bu mevzuda “*Millî Harekâtı “padişaha isyan” şeklinde*

¹¹⁹ **Alemdar**, Refii Cevad, “Nereye Gidiyoruz”, 29 Mart 1336/1920, Bkz, İhsan Ilgar, **Mütareke’de Yerli ve Yabancı Basın**, Kervan Yayınları, İst-1973, s. 53.

¹²⁰ **Peyam**, Ali Kemal, “Kimi Aldatıyorlar”, 1 Teşrin-i Sanî 1335/1919, Nr: 297-55.

¹²¹ **Alemdar**, 4 Nisan 1336/1920, Nr: 473-2773.

¹²² **Takvim-i Vekayi**, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 3824. ; **Alemdar**, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 480-2780.

¹²³ **Takvim-i Vekayi**, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 3824. ; **Alemdar**, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 480-2780. ; Dürrîzâde Abdullah Efendi’nin fetvası hakkında tafsilat için, bkz, Osman Akandere, “...Kuvâ-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar”, s. 441-450. ; Hülya Özkan, **İstanbul Hükümetleri Karşıtı Faaliyetleri (4 Mart 1919-16 Ekim 1920)**, Genelkurmay Basımevi, Ank-1994, s. 89-92.

*de ve mücahitlerin önderlerini “ittihatçılar ve dinsizler” olarak niteleyen fetvalar ve bildirilerle halkın akli karıştırılmakta ve bir taraftan da Biga yönünden Anadolu’ya musallat edilen Anzavur vasıtasıyla yıldırma siyaseti takip olunmakta idi*¹²⁴ demektedir. Burada da belirtildiği gibi Padişah ve Damat Ferit Paşa Hükümeti Kuvâ-yı Milliye’ye yönelik amaçlarına kısmen de olsa -o dönem itibariyle- ulaşmışlar ve Anadolu’nun çeşitli yerlerinde yer yer ayaklanmalar baş göstermiştir¹²⁵. Ayaklanmaların ciddi manada zarar verebileceğinin anlaşılması, Kuvâ-yı Milliye’nin lider kadrosuna fetva ya ancak fetva ile karşılık verilebileceğini hissettirmiş ve Ankara Müftüsü Rıfat Efendi ve heyeti tarafından bir karşı fetva hazırlanmıştır.¹²⁶

Dürrizâde Abdullah Efendi’nin Kuvâ-yı Milliye aleyhine verdiği fetva muhalif basın tarafından da desteklenir. Mesela Ali Kemal, “*yalancı milliyet davası şer’î şerîfe aykırıdır*”¹²⁷ diyerek Dürrizade’nin vermiş olduğu fetvaya desteğini belirten bir makale kaleme alır. Yine Ali Kemal tarafından kaleme alınan bir başka makalede de, “...vaziyete karşı gerçek Türklere, Türkoğlu Türklere, Osmanlılara düşen millî vazife nedir? Bu adamlardan yakamızı kurtarmak, şu zavallı vatanımızı bu lekelilerden temizlemek değil midir? Bu gerçekleri ibretle görerek Anadolu Türkleri şeriat hükmüne, Padişahın fermanına uyup bu şaklabanlara hadlerini yakında bildirirse dünyayı ve Konya’yı anlamış olurlar”¹²⁸ denilmekte ve halkın Kuvâ-yı Milliye’yi şeriat hükmüne istinaden tenkil etmesi beklenmektedir. Mustafa Sabri imzalı bir başka makalede de, Kuvâ-yı Milliye Hareketi aslı ve nesli belli olmayan sergerdelerden oluşan bir teşkilat olarak addedilmekte ve hilafet ve saltanatı parçalamak gayesine dönük çalışmalar yürüttükleri iddia edilmektedir.¹²⁹ Bolu Mutasarrıfı Osman Kadri tarafından 19

¹²⁴ Mehmet Arif Bey, **Anadolu İnkılâbı Millî Mücadele Anıları (1919–23)**, Yay. Haz: Bülent Demirbaş, İkinci Basım, Arba Yayınları, İst–1992, s. 38.

¹²⁵ Mesela 13 Nisan 1920’de Bolu, Düzce dolaylarında isyan çıktı. İsyân 19 Mayıs’ta Beypazarı’na kadar yayıldı. Anzavur Ahmet Adapazarı ve Geyve dolaylarında yeniden ortaya çıktı vs. bkz. Atatürk, **Nutuk**, s. 304.

¹²⁶ Günay Çağlar, “Millî Mücadele’de Fetvalar Olayına Değişik Bir Açıdan Bakış”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 75. Yıl Özel Sayısı, Sayı: 11, Erzurum–1999, s. 267.

¹²⁷ **Peyam-ı Sabah**, Ali Kemal, “Şeriat Padişah Adalet”, 11 Nisan 1336/1920, Nr: 493–10923.

¹²⁸ **Peyam-ı Sabah**, Ali Kemal, “Sergerdelerin Milliyetleri”, 13 Nisan 1336/1920, Nr: 495–10925.

¹²⁹ “Kuvâ-yı Milliye nâm-ı kâzibi altında teşekkül eden kuvve-i mütegalibe-i askeriyenin tâ bidâyetinden beri maksad-ı hakikisi, vatan ve millet endişesi değil de, böylece post ve makam kavgasından ibaret olduğu içindir ki, güya İzmir’i istirdâd etmek üzere cem’ edilen kuvvet, İzmit’e ve Beykoz’a hücum ettirilmiş ve asâkir-i Yunaniden fazla ahali-i ma’sume ve efrad-ı millet kırılıp geçirilmiştir”. Bkz. **Alemdar**, Mustafa Sabri, “Makam-ı Hilafet ve Ankara Meclisi”, 10 Şubat 1337/1921, Nr: 870–3070.

Mayıs tarihinde yayınlanan bildiride de, Dürrizâde Abdullah Efendi'nin Kuvâ-yı Milliye aleyhine vermiş olduğu fetva desteklenmekte ve burada da Kuvâ-yı Milliye Hareketi, eşkiya, halkı aldatan ve katleden, vurgunculuk devrini devam ettirmek isteyen ve hükümete, kanuna, Padişaha ve Halifeye isyan bayrağı kaldıran asiler teşkilatı olarak görülmektedir.¹³⁰ Ahmet Rasim de, Kuvâ-yı Milliyecileri deccaller olarak tanımladıktan sonra Harbi Umumî'de yaptıkları şekavet, haydutluk, yağmagerlik ve sergerdeliklere yeniden başladıklarını belirtmektedir.¹³¹

Kuvâ-yı Milliye'yi tenkil maksadıyla kurulan Kuvâ-yı İnzibatiye'nin yayınlanan kararnamesine baktığımızda, burada da Kuvâ-yı Milliye Hareketi, "...*ahalinin emval ve nukutunu cebren ahz ü gasp ve kendilerini katle cüret ...*"¹³² etmekle suçlanmakta ve Kuvâ-yı İnzibatiye'nin, bu "*erbab-ı şekavet*"i ortadan kaldırmak ve ülkenin bozulan asayişini tekrar iade etmek için teşekkül ettiği vurgulanmaktadır.

Damat Ferit Paşa Hükümeti, Kuvâ-yı Milliyecilerin önüne geçmek maksadıyla Kuvâ-yı İnzibatiye birliklerini vücuda getirmiştir¹³³. Bunun yanında Kuvâ-yı Milliye mensuplarını Divân-ı Harplere sevk ederek yargılanmalarını sağlamışlardır. Damat Ferit Paşa Hükümeti, 23 Nisan 1920 tarihinde kabul ettiği kararnamede, "*ülkenin içinde bulunduğu durum*"u bahane ederek Divân-ı Harb-i Örfilerde değişiklik yapmış ve Divân-ı Harplere olağanüstü yetkiler vermiştir. Bu yeni düzenlemeye göre mahkeme; önceden baktığı tehcir ve benzeri davalara ilaveten ülkenin asayişini bozup, iç ve dış emniyetini ihlal edenleri yargılamakla da yetkili kılınyordu¹³⁴. Bu değişiklikler neticesinde Divân-ı Harplerde Kuvâ-yı Milliyeciler yargılanmışlar ve idam dâhil pek çok cezalara çarptırılmışlardır. Çalışma konumuzu, Kuvâ-yı Milliye'ye yöneltilen ithamlarla sınırlandırmış olduğumuz dolayısıyla yargılamalara yaklaşımımız Kuvâ-yı Milliyecilere yöneltilen ithamlar doğrultusunda olacaktır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının gıyaben veya vicahen yargılanmalarına ve idam dâhil çeşitli

¹³⁰ Selek, *Anadolu İhtilali*, Cilt: 1, s. 72–73.

¹³¹ **Alemdar**, Ahmet Rasim Avni, "Fetevâ-yı Deccaliye'yi İptal", 11 Mayıs 1336/1920, Nr: 505–2815.

¹³² **Peşman Sabah**, 23 Nisan 1336/1920, Nr: 505–10935.

¹³³ Kuvâ-yı İnzibatiye birlikleri hakkında tafsilat için, bkz, Adnan Sofuoğlu, **Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzevbatı Anadolu (1919–1921)**, Genelkurmay Basımevi, Ank–1994, s. 342–344, 350–371.; Ayrıca, bkz, Günay Çağlar, "Kuvâ-yı İnzibatiye", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 15, Ank–1995, s. 343–365.

¹³⁴ Ferudun Ata, **İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları**, TTK Basımevi, Ank–2005, s. 258.

cezalara çarptırılmalarına gerekçe şudur: “*Kuvâ-yı Milliye unvanı tahtında çıkardıkları fitne ve fesadın ve Kanun-u Esasî hilafında ahaliden cebren para toplamak ve asker almakta ve hilafına hareket edenlere işkence ve ce-faya cüret gibi fesayih irtikâp etmek suretiyle emniyet-i dâhiliyeyi ihlal ey-leyenlerin mürettip ve müşevviklerinden*”¹³⁵ olmak. Nitekim gerekçeli kararlarda Kuvâ-yı Milliye Hareketi, masum halkı katletmek, halkın emvâl-ı menkûle ve gayr-ı menkûlelerini ahz ve gasp etmek, köy ve kasabaları tahrip etmek, halkı hile ve desisilerle kandırmak, halkı Padişaha ve hükümete karşı isyan ettirmek ve fesat amiz ve fitne engîz siyasi nutuklar irad etmekle suçlanmıştır. Yine bu kararlarda Kuvâ-yı Milliye Hareketi, eşhâs-ı bağıye, şekâvet-i müstemirre, kuvve-i müsellağ-ı bağıye, makît-i şekavetkarane, harekât-ı bağıye¹³⁶, fitne-i bağıye, güruh-u eşkıya ve asiler (bugat)¹³⁷ hareketi olarak itham edilmektedir. Kuvâ-yı Milliye’nin Anadolu’da giriştiği mücadele de, kaziye-i fesat ve kaziye-i isyan olarak nitelendirilmektedir. Nihayet bütün bu cürümleri işlemek suçundan Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Halide Edip Hanım, Kara Vasıf Bey, Alfred Rüstem, Doktor Adnan Bey¹³⁸ ve Fevzi Paşa¹³⁹ gibi pek çok Kuvâ-yı Milliyeci idam cezasına çarptırılmışlardır.

Türk Millî Mücadelesi’nin önünü kesme gayretlerine Millî Mücadele’ye muhalif cemiyetler de imkânları nispetinde destek vermişlerdir. Meselâ muhalif cemiyetlerden Teali İslam Cemiyeti’nin Birinci Beyanname-si’nde, Mustafa Kemal Paşa ve Kuvâ-yı Milliyecilerin Yunan orduları önünden kaçarken zavallı Anadolu halkını kandırarak Yunanlarla mücadeleye tutuşturdukları ve “*siz mevkiinizde sebat edin, biz şu taraftan onların arkalarını çevireceğiz*”¹⁴⁰ yalanıyla kendileri savuşup masum Anadolu halkını boşu boşuna kırdırdıklarından bahsedilmekte ve Kuvâ-yı Milliyecilere “*Ey hainler, ey Allah’tan korkmayan ve peygamberden hayâ etmeyen mah-lûklar...*” denildikten sonra şöyle devam edilmektedir: “*Hey sizler ey yalancı ve denî şakiler! Kendi milletimize karşı ecnebi milletlerden hiçbirinin yapmadığı şekavet ve şenaatleri irtikâp edip dururken milleti, eşraf-ı*

¹³⁵ **Peyam-ı Sabah**, 13 Mayıs 1336/1920, Nr: 525–10955. ; **BOA, BEO**, Umumi No: 347564.; **Takvim-i Vekayi**, 27 Mayıs 1336/1920, Nr: 3864. ; **Alemdar**, 13 Mayıs 1336/1920, Nr: 507–2817.

¹³⁶ **Alemdar**, 25 Haziran 1336/1920, Nr: 549–2859.

¹³⁷ **Alemdar**, 26 Mayıs 1336/1920, Nr: 520–2830.

¹³⁸ **Peyam-ı Sabah**, 13 Mayıs 1336/1920, Nr: 525–10955. ; **BOA, BEO**, Umumi No: 347564. ; **Takvim-i Vekayi**, 27 Mayıs 1336/1920, Nr: 3864.; **Alemdar**, 13 Mayıs 1336/1920, Nr: 507–2817.

¹³⁹ **Takvim-i Vekayi**, 30 Mayıs 1336/1920, Nr: 3866.

¹⁴⁰ Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Cilt: 2, s. 388.

*memleketi, ulemayı asıp keserek mallarını yağma ederken kendinize ne hakla, ne yüzle, ne utanmazlıkla Kuvâ-yı Milliye namını veriyorsunuz? Milleti öldürerek, mahvederek hukuk-u milleti müdafaa edeceksiniz öyle mi? Utanmaz hainler, artık yetişir, yakamızı bırakın: Cenab-ı Hakk'ın gazap ve laneti sizin üzerinize olsun!”*¹⁴¹ Yine aynı beyannamede Kuvâ-yı Milliye Hareketi, mecnunane hareketlere kalkışan caniler, bağiler, şakiler, katil canavarlar ve alçaklar gibi ithamlara maruz kalmışlardır.¹⁴² Teâlî-i İslâm Cemiyeti'nin İkinci Beyannamesi de en az birincisi kadar düşmanca bir üslup ile kaleme alınmıştır. Bu beyannamede hükümetin takip ettiği siyasetin olumlu meyveler vermeye başladığı bir dönemde Kuvâ-yı Milliye'nin hükümet ile millet arasına girdiğinden ve olumlu gidişatı bozduğundan bahsedilmekte ve şöyle denilmektedir: “*Kuvâ-yı Milliye ünvanı kazibi altında hükümete karşı müziç müdahalata ve vatani daha büyük felaketlere sürükleyecek bağyü isyana kalkıştılar; vahdeti milleti ihlal ettiler; memleketi tahrip ettiler; dünyada görülmedik, işitilmedik fecayi ve mezalim ika eylediler; memlekete haricî düşmanların yapmak istemeyeceği fenalıkları yaptılar; bi'n-netice şerait-i sulhiyemizin fevkattasavvur bir şekle ifrağına sebep oldular!”*¹⁴³ Türk Teâlî Cemiyeti'nin, Vatandaşlara Beyannamesi'nde de, “*şimdiye kadar Türk olmadıkları halde Türk milletinin başına geçerek kendilerini öz Türk gösteren ve Türk'ün malını, ırzını, canını yok eden, çocukları öksüz, kadınları dul, evleri yoksul bırakan ve bunu kendisine iş gücü edinerek çeşit çeşit ad ve lakaplar takınarak ortaya çıkan ve her gün Türkleri aldatan hainlere aldanmayınız”*¹⁴⁴ denilmektedir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın 26 Eylül'de Ferit Paşa Hükümeti'ne verdiği birinci muhtırada da Kuvâ-yı Milliye Hareketi'nden, milletin arzusu hilafına teşkil edilen, müdafaa-i milliye namındaki çeteler olarak söz edilmektedir.¹⁴⁵ 13 Ekim 1919 tarihinde Ali Rıza Paşa Hükümeti'ne verilen ikinci muhtırada ise Kuvâ-yı Milliye Hareketi'ne, kuvve-i bağıye, kuvve-i mevhum, fitne-i bağıye ve Anadolu'da bir kısım kumandanların isyanı gibi ithamlar yöneltilmiştir.¹⁴⁶ Hürriyet ve İtilaf Fırkası adına Adana Şubesi Reisi Hafız Mahmud Bey'in Beyannamesi'nde de, “*Ey ahali! Hükümet-i muazzama-*

¹⁴¹ Tunaya, **aynı eser**, Cilt: 2, s. 389.

¹⁴² Tunaya, **aynı eser**, Cilt: 2, s. 390.

¹⁴³ Tunaya, **aynı eser**, Cilt: 2, s. 393.

¹⁴⁴ Zekai Güner,-Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ank-1990, s. 264.

¹⁴⁵ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, Cilt: 2, s. 312.

¹⁴⁶ **Alemdar**, 26 Teşrin-i Evvel 1335/1919, Nr: 314-2615.

dan olmayan Yunan'ı bile İzmir'den çıkaramayan bu Kuvâ-yı Bağhiye'nin, düvel-i muazzamadan bulunan ve Adana'da kuvâ-yı külliyesi bulunan Fransızları buradan, bu gibi şekavetle çıkarabileceğine inanmak büyük cinnettir. Bu gün Halife ve Padişahımızın emr ü fermanıyla Hükümet-i Merkeziye, kendilerine Kuvâ-yı Milliye süsü veren bugat-ı mezbure ile bi'l-fil muharebe etmektedir” denilmekte ve burada da Kuvâ-yı Milliye Hareketi, çetecilik, yalancı milliyetçilik, münafıklık ve gayr-ı meşruluk olarak itham edilmekte, Hareket de harekât-ı muzırca olarak adlandırılmaktadır.¹⁴⁷

İngiliz Muhibler Cemiyeti'nden Sait Molla'nın Kuvâ-yı Milliye hakkındaki görüşleri de şöyledir: “*Anadolu'da Mustafa Kemal'in giriştiği macera, er-geç akamete mahkûmdur. Zira milletin, bilhassa bu harbin galipleri olan büyük devletlerle uğraşacak ne maddi ne de manevi takatı kalmıştır. Esasen Padişahımız Efendimiz'de böyle manasız mukavemetler ve sergüzeştler peşinde koşanların bu memlekete zarar vereceklerini, ancak sükûnet ve itidal ile memleketi kurtaracak bir sulha varılabileceğini beyan buyurmuşlardır. Bundan dolayı Halifemiz ve Padişahımız Efendimiz'in gösterdikleri yoldan gitmek cümlemize borç olmuştur.”*¹⁴⁸

Görüldüğü gibi Kuvâ-yı Milliyeciler, yalancı milliyetçilik, dinsizlik, şakilik, asilik, münafıklık, bağılık, eşkıyalık, yağmagerlik, alçaklık, sergerdelik, soygunculuk, haydutluk, zorbalık, fitne ve fesatçılık vb. şekillerde itham edilmekte ve halkı katledip ahalinin mallarını ahz ü gasp etmek, Hükümet ile milletin arasını açmak, köyleri basıp tahrip etmek ve yağmalamak, Padişaha ve Halifeye isyan etmek, hırs ve ihtiras peşinde koşmak vb. suçlanmaktadır. Kuvâ-yı Milliye Hareketi de, kuvâ-yı gayr-ı milliye, kuvâ-yı işgaliye, kuvâ-yı bağhiye, eşhas-ı bağhiye, makât-i şekavetkarane, harekât-ı bağhiye, fitne-i bağhiye, kuvve-i müsellağ-ı bağhiye, guruh-ı eşkıya vb. şekillerde itham edilmiştir. Damat Ferit Paşa Hükümeti ve destekçileri tarafından Kuvâ-yı Milliyecilere ve harekete yöneltilen bu itham ve suçlamaların amacı halkın Kuvâ-yı Milliye'ye düşman olmasını sağlamak ve halk-hükümet işbirliği neticesinde Kuvâ-yı Milliye'yi ortadan kaldırmaktır. Kuvâ-yı Milliye'ye yöneltilen bu itham ve suçlamalar kısmen de olsa Anadolu'da kargaşaya sebebiyet vermiştir. İstanbul'un propagandaları neticesinde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Kuvâ-yı Milliye'ye karşı isyanlar baş göstermiştir. Geniş açıdan bakıldığında Damat Ferit Paşa ve destekçileri bu

¹⁴⁷ Güner, *Millî Mücadele Beyannameleri...*, s. 266.

¹⁴⁸ Fethi Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Basımevi, Ank-1991, s. 53.

propagandalardan istedikleri sonucu alamamışlar, halkla Kuvâ-yı Milliye'nin birlikteliğini engelleyememişlerdir.

Sonuç

Mütareke'nin akdinden sonra İtilaf Devletleri, Anadolu topraklarını işgal etmeye başlayınca Anadolu insanı bu işgallere karşı silahlı mücadeleye girişmiştir. Bu durum hem İtilaf Devletleri'ni hem de Padişah ve Damat Ferit Paşa Hükümetlerini huzursuz etmiş ve Anadolu'daki direnişin önüne geçmek için çalışmalar yürütmeye başlamışlardır. Gerek Padişah gerekse Damat Ferit Paşa Hükümetleri, işgallere silahla karşı koymaya “ülkenin içinde bulunduğu durum” açısından şiddetle karşı çıkmakta ve ülkenin içinde bulunduğu karışıklığın ancak ve ancak büyük devletlerle uzlaşarak halledilebileceğine inanmaktadır. Bu yüzden Anadolu'da işgalci kuvvetlere karşı girişilen direnişin önüne geçmek için azamî derecede gayret göstermişlerdir.

Kuvâ-yı Milliyecilerin, Padişah ve Damat Ferit Paşa Hükümetleri'nin değil de vatanın selâmeti yönünde bir siyaset takip etmesi ve İstanbul'daki Hükümet'in alternatifi pozisyonunda olması, gerek Padişahı gerekse de Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve Paşa'yı destekleyen basını topyekûn Kuvâ-yı Milliye'ye saldırıya itmiştir. Bu cümleden hareketle Damat Ferit Paşa Hükümetleri tarafından Kuvâ-yı Milliyeciler, Birinci Cihan Harbi'nin mesulleri olarak görülen İttihatçıların Anadolu'daki yeni uzantıları olarak halka lanse edilmeye çalışılmıştır. Çünkü bu dönemin en ağır ithamı İttihatçılık ithamı idi. Kuvâ-yı Milliye Hareketi İttihatçılığın yanında Bolşeviklikle de suçlanmıştır.

İstanbul Hükümeti'nin Kuvâ-yı Milliyecileri tenkil etmek için kullandığı bir diğer yöntem de “Fetvâ-yı Şerife” çıkartıp yayımlatmak olmuştur. Bu fetva Kuvâ-yı Milliyecileri dinsizlikle itham ediyor ve öldürülmelerinin farz olduğunu ilan ediyordu. Bununla amaçlanan, mutaassıp insanları Millî Mücadele aleyhinde ayaklandırmaktan başkaca bir şey değildir.

Netice itibarıyla Türk Millî Mücadelesine bütüncül olarak bakıldığında bütün bu ithamların kısmî olarak Anadolu'da bir kargaşaya sebebiyet verdiğini ve Kuvâ-yı Milliye aleyhinde yapılan propagandalar sonucunda yer yer isyanların baş gösterdiğini görmekteyiz. Fakat bu propagandalar halkın Kuvâ-yı Milliye'ye düşman olmasını sağlayamamış ve nihâî olarak da amacına ulaşamamıştır. Bunun en açık örneği de Anadolu halkının desteği sonucunda Türk Millî Mücadele'sinin başarıya ulaşmasıdır.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Belgeleri*

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıâli Evrak Odası (BOA, BEO)

II. Gazete ve Dergiler**

Alemdar

Peyam

Peyam-ı Sabah

Takvim-i Vekayi

Vakit

III. Kitaplar

AKER, M. Şefik, **57. Tümen ve Aydın Millî Cidali**, Cilt: 3, İstanbul Askerî Matbaası, İst-1937.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922**, TTK Basımevi, Ank-1975.

ATA, Ferudun, **İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları**, TTK Basımevi, Ank-2005.

ATATÜRK, M. Kemal, **Nutuk (1919-1927)**, Yay. Haz: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ank-2005.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ank-1997.

ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Bateş Yayınları, İst-1998.

AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri -Yakın Tarihimizin Gerçekleri, Milliyet Yayınları**, İkinci Basım, İst-1998.

BALCIOĞLU, Mustafa, **İki İsyân -Koçgiri, Pontus- Bir Paşa -Nurettin Paşa-**, Nobel Yayınları, Ank-2000.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, Cilt: 7, Sabah Kitapçılık, İst-1997.

BELEN, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Başbakanlık Basımevi, Ank-1973.

BEYATLI, Yahya Kemal, **Siyasî ve Edebî Portreler**, Baha Matbaası, İst-1976.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921)**, Cilt: 1, Kent Basımevi, İkinci Basım, İst-1981.

CEBESÖY, Ali Fuat, **Millî Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İst-2000.

GENÇOSMANOĞLU, K. Zeki-N. Ahmet Banoğlu, **Atatürk Ansiklopedisi, Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi**, Cilt: 5, May Yayınları, İst-1971.

GÜNER, Zekai-Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basımı**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ank-1990.

ILGAR, İhsan, **Mütareke'de Yerli ve Yabancı Basın**, Kervan Yayınları, İst-1973.

JAESCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev: Cemal Köprülü, T.T.K. Basımevi, Ank-1991.

JAESCHKE, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi –Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918–11 Ekim 1922)**, TTK Basımevi, Ank-1989.

KANSU, M. Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Cilt: 1, TTK Basımevi, Ank-1986.

KAPLAN, Mehmet-İnci Enginün ve Diğerleri, **Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal**, Cilt: 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, İst-1981.

KARABEKİR, Cemal, **Maçka Silâhhanesi Hatıraları, İstiklal Harbi Kahramanları**, Nehir Yayınları, İst-1991.

KARABEKİR, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, Cilt: 2, Emre Yayınları, İst-1995.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: IX, İkinci Basım, T.T.K. Basımevi, Ank-1999.

KERMAN, Zeynep, **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Millî Mücadele**, Dergâh Yayınları, İst-1982.

KOCAOĞLU, Bünyamin, **Mütarekede İttihatçılık, İttihat ve Terakki Fırkası'nın Dağılması (1918–1920)**, Temel Yayınları, İst-2006.

Mehmet Arif Bey, **Anadolu İnkılâbı Millî Mücadele Anıları (1919–23)**, Yay. Haz: Bülent Demirbaş, İkinci Basım, Arba Yayınları, İst-1992.

MEVLANZADE Rıfat, **İttihat Terakki İktidarı ve Türkiye İnkılâbının İç Yüzü**, Yedi İklim Yayınları, İst-1993.

ÖZKAN, Hülya, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Karşıtı Faaliyetleri (4 Mart 1919–16 Ekim 1920)**, Genelkurmay Basımevi, Ank-1994.

ÖZSOY, Osman, **Gazetecinin İnfazı**, Timaş Yayınları, İst-1997.

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt: 2, TTK Basımevi, Ank-1994.

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt: 3, TTK Basımevi, Ank-1995.

SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Cilt: 1, Dokuzuncu Basım, Kastaş Yayınevi, İst-2000.

SOFUOĞLU, Adnan, **Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzebatı Anadolu (1919–1921)**, Genelkurmay Basımevi, Ank–1994.

TEVETOĞLU, Fethi, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK Basımevi, Ank–1991.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler (Mütareke Dönemi)**, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İkinci Basım, İst–2003.

YALÇIN, E. Semih-Salim Koca, **Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya Geçişi**, Berikan Yayınevi, Ank–2005.

ZÜRCHER, Eric Jan, **Millî Mücadele’de İttihatçılık**, İletişim Yayınları, İst–2003.

IV. Makaleler

AKANDERE, Osman, “11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-i Vekâ-yi’de Kuvâ-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 24, Ank–2003, 417–467.

AYDIN, Mesut, “Millî Mücadele Dönemi’nde Anadolu’ya Giriş ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 5, Ank–1990.

ÇAĞLAR, Günay, “Kuvâ-yı İnzibatiye”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 15, Ank–1995, s. 343–365.

ÇAĞLAR, Günay, “Millî Mücadele’de Fetvalar Olayına Değişik Bir Açıdan Bakış”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 75. Yıl Özel Sayısı, Sayı: 11, Erzurum–1999, s. 265–282.

KISIKLI, Emine, “Millî Mücadele Başlangıcında, Mustafa Kemal Paşa’nın Millî Hareketi, İttihat ve Terakki Faaliyetlerinde Uzak Tutma Teşebbüsleri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 5, Ank–1990, s. 109–127.

SERTOĞLU, Midhat, “Millî Mücadele’ye Yardım Ettikleri İçin Cezalandırılmak İstenenlere Dair Yayınlanmamış Belgeler”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl: 14, Sayı: 2, Şubat–1978, s. 47–49.

TEVETOĞLU, Fethi, “Atatürk-İttihat ve Terakki”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 15, Temmuz–1989, s. 613–623.

YILMAZ, Durmuş, “Bir Millî Mücadele Muhalifi, Ömer Kazım ve İki Kitabı”, **Selçuk Üniversitesi Ata Dergisi**, Sayı: 4, Konya–1993.

V. Tezler

DEMİRBAŞ, Osman, **İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Millî Mücadele**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İst-1999.

ERDEM, Ş. Can, **Sadrızam Damat Ferit Paşa**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İst-2002.

KARAASLAN, Halis, **Millî Mücadele Dönemi'nde İç İsyanların Çıkışında Dini Faaliyet ve Propagandanın Rolü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir-1997.

ÖZTÜRK, Reşat, **İstanbul Basınında Edebiyatçıların Millî Mücadele'ye Bakışı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ank-1992.

TUNÇ, Salih, **İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918-1920)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İst-1999.